

Mult és Jövő

december hó 1-én
vasárnap este
1/26 órakor
a Zeneakadémia
nagytermében.

Kultürestje

♦ **A tartalomról:** ♦

Avigdor Haméiri (Tel-Aviv): Levél Sir John Chancel-
lorhoz, Palesztina kormányzójához. — Sebesi Ernő:
Levél Avigdor Haméirihez. (Vers.) — Dr. Hajdu
Miklós: Fialatok és öregek a berlini Reformgemeinde-
ban. — Patai Edith verseiből: Égünk... Holnap, jaj
holnap... Csak te maradsz... — Herzl Tivadar: A
kormányozható léghajó. — Palágyi Lajos: Isten és
Ember. (Vers.) — Patai József: Abel Pann új bibliája.
— Uj könyvek. — Peterdi Andor: A „kamerád“ kasté-
lyában. — J. Pinkerfeld építész (Jeruzsálem): Ásatások
Beth-Alfában. — Dr. Fényes Mór: Reménység a haló-
dás közepette. — Naményi Ernő: Franz Filippson. —
Dr. Barsi Dezső: Levél Palesztinából. — A. M. Roth
rabbi. — Herzl híve. — Dr. Guttmann Simon: Max
Nordau: Doktor Kohn. — Dr. Fischer Benjámín: Gás-
pár Bernát angol műfordításai. — Zsoldos Jenő:
Szigeti Gyula. — Fodor Dezső: Jugoszláviai levél. —
Tollhegyről. — Zsidó humor. — Beérkezett könyvek.
— Krónika és szemle. — Szerkesztői üzenetek. —
Huszonnyolc illusztráció és egy műmelléklet.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-TROPALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: LIPÓT 999-55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágylított (eső) vízzel
egyedül

„KIRÁLY” GÖZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313-35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851-29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313-35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselést adunk.

**MEINL
UJTERMÉSŰ TEA**

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font

P 8.30

Nem mienk a

MULT

ÉS mégis mienk a
JÖVŐ

mert a legjobb orth. כשר virsli-, szalámi- és füstölthús-árút kizárólag az új orth. כשר

szalámi- és füstölthúsáru-gyár

STERN ÉS TÁRSA

hozza forgalomba.

Gyár és iroda:

Budapest, VII., Nefelejts-utca 12. sz.

Főüzlet: VI., Király-utca 54.

Telefon: Lipót 980-08.

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7. A temetőnél. Telefon: József 438-56.

Szombaton és ünnepnapon zárva.

A világ legtökéletesebb,
tartós

ondolálását

az egyedüli amerikai
EUGENE-villanygéppel
készíti:

Botár

hölgyfodrász

Lipót-körut 5. Tel. A. 156-30

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.

Frankfurt a/M, Mendelssohnstrasse 84.

Alapítva 1869.

Szakszerű vezetés.

Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és társadalmi kiképzést ad serdülő leányoknak, kiket bármely iskolafaj számára is előkészít. Legjobb referenciák bel- és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sport-üzésére legjobb alkalom.

Kívánatra prospektussal szolgálok.

ABEL PANN (JERUZSALEM): ABRAHAM

„És szólott az Úr Abrahámhoz: Óh tekints fel az égre és számláld meg a csillagokat, vajjon meg tudod-e számlálni azokat? És mondá: Imigyen lesznek gyermekeid...“ Brésith XVI.

(Az új Pann-Bibliából.)

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XIX. ÉVFOLYAM, 1929 NOVEMBER

Avigdor Haméiri (Tel-Aviv):*)

Levél Sir John Chancellorhoz, Palesztina kormányzójához

Értjük, Főméltóságú Uram, értjük.

Mikor Főméltóságod eljött hozzánk, kivételes nagy tisztelettel fogadtuk Főméltóságodat. Azzal a tisztelettel, amely megilleti a földjén élő zsidó nép részéről az angol fejedelmet, annak a népnek egy fiát, melynek annyi hála vagyunk kötelezve.

Tisztelettel fogadtuk Főméltóságodat és Főméltóságod szép szavakat kegyeskedett mondani nekünk. Főméltóságod kedvesen és jóakaróan ezt kegyeskedett mondani:

— Nem politikát csinálni jövök közetek. Egyáltalában nem vagyok politikus. Mérnök vagyok és semmi sem érdekel szakmámon kívül. És szakmám az építés.

Ilyeneket kegyeskedett mondani Főméltóságod, kedvesen és jóakaróan: és mi, kik hála vagyunk kötelezve minden szép frázisért, mi, kiket bölcseink arra tanítottak, hogy „az Isten, áldás-sék neve, nem tartja vissza még egy szép szólásnak a jutalmát sem“, mi tapsoltunk a szép beszédért Főméltóságodnak, hisz végre is mindnyájan úgy tudtuk, hogy az angol nem barátja szép szavaknak, hanem ura nagy tetteknek.

Hittünk Főméltóságod odaadásában és egyenességében; hittünk, jobban még, mint zsidó kormányzónkban. Hittünk. Hívő nép vagyunk.

És midőn a levegő Főméltóságod körül kezdett zavaros lenni a tisztviselők miatt és Főméltóságod hallgatott, azt mondtuk: sebj; Főméltóságod uralkodó, aki figyel az igazság szavára és nem minden szolgája gonosz.

És midőn Főméltóságod egyik tisztviselője megszenstelenítette azt, ami nekünk a szentek szentje és Főméltóságod hallgatott, azt mondtuk: a dolog eljut Főméltóságod füléhez és Főméltóságod

*) „Bicheév sigaón“ — „Órült fájdalommal“ — ezzel a két szóval dedikálta Haméiri a nekünk beküldött „Hama-char“ (A holnap) 12. számát, melyben elejétől végig a legnyitabban lép fel a szomorú szentföldi események bűnősei és elsősorban az angol kormány ellen. Tragikus hangú „Levél Lord Balfourhoz“ nyitja meg a számot és utána fenti bátor és fájdalomtól átitatott levél a kormányzóhoz.

god meggyógyítja a tisztatlanság sebet, melyet angol kéz ütött rajtunk.

És midőn Főméltóságod ezen tisztviselője rendszerre fejlesztette banditaságának sorozatát a próféták országában és Főméltóságod hallgatott, elcsodálkoztunk: hogy lehet ez?

És midőn Főméltóságod fogata elgázolta és széttaposta a héber Alma-Mater egyik hallgatóját és Főméltóságod bírósága őt, a széttaposottat találta vétkesnek, bűnösnek, mert merészkedett szétzúzódni Főméltóságod kerekei alatt és Főméltóságod nem tette még azt sem, amit Csernagória uralkodója is megtett volna hasonló esetben, nem semmisítette meg az ítéletet szép gentlemangesztussal, még azután sem, amikor ezirányú kérés-sel fordultak Főméltóságodhoz és az elgázoltat ítélte el, a bíróság Főméltóságod kocsivezetője helyett, ekkor már elkezdtünk álmélnodni. És a zsidó humor megtalálta híres, klasszikus kifejezését:

— Kormányzó Uram pe...

És szivünk mélyén már komolyan gyanakodni kezdtünk Főméltóságodra. Egész egyszerűen nem értettük Főméltóságodat. Hát ez az a tisztelt Kormányzó, Sir Chancellor, a jó, a kedves, az építész, aki megveti a politikát s kinek életét csak az építés tölti ki?

Nem értettük Főméltóságodat.

Csak most, a rémségek után, melyek áradatként szakadtak ránk Főméltóságod kormányzása alatt, a rombolás után, miután a gyilkosok asszonyainkra és leányainkra törtek és miután Főméltóságod rendőrsége szó nélkül nézte, mint vonulnak végig a vad gyilkosok emelt fővel Jeruzsálem utcáin — s ebben az időben Főméltóságod nincs itt az országban, hanem annakelőtte elutazott a külföldre — mindezek után nyíltak csak meg szemeink és kezdtük megérteni Főméltóságodat.

És most: értjük, értjük. Főméltóságú Urunk. Főméltóságod nem politikus és ezért elvonul a gyilkosságok elől, hisz azok egyenesen politikaiak. — Értjük, értjük.

És így — mostantól fogva érteni fogjuk Főméltóságodat — teljesen, világosan fogjuk érteni.

— Értjük, ha Főméltóságod bírái megbeszélnek Főméltóságod rendőreivel: ahelyett, hogy a gyilkosokra lőnének, lőjjenek a levegőbe.

— Értjük, ha Főméltóságod megállapítja a „tisztá igazságot“, hogy mi kezdtük a verekedést, a fosztogatást, mi jöttünk ide a Jordán túloldaláról kóbor beduinokként, fölfegyverkezve hideg és forró fegyverekkel.

— Értjük, ha Főméltóságod megállapítja a tényt, amely teljesen kétségtelen, hogy mi le akartuk rombolni az Omár-mecsetet és az csak csoda folytán menekült meg.

— Értjük, ha Főméltóságod parancsot ad, hogy elfogják Chulda hőseit, akik megvédték Anglia uralmát a puszta beduinjaival szemben, épúgy, mint ahogy parancsot adott, hogy elfogják az öreg Brózet Mócában, ahol a fosztogatók elpusztították a házát és lemészárolták a szomszédait.

— Értjük, ha Főméltóságod kártérítést ad a fosztogatóknak és elismerését fejezi ki hősiességük fölött, mint ahogy értjük azt is, hogy Főméltóságod minden szegyenérzés nélkül, úgy jelzi az eseményeket, hogy a legtöbb zsidó fel volt fegyverezve, amikor pedig még rendőreinket is lefegyverezték az arab mészárlások idejében.

Értjük, értjük. Szegyen nélkül.

De, ha így áll a dolog, ha Főméltóságod nem szegyenli megmondani és kijelenteni mindazt, ami a szívében van — akkor minek tulajdonképpen mindez, a zavarok és a mészárlások?

Minek betakarni a politika sátáni szerkezetét a „kényszer“, a „szükségesség“, a „béke és rend megőrzése“-nek az álruháiba, minek mindezek az ürügyek, amelyek úgy mutatják, mintha Főméltóságod szegyenli kihasználni politikáját nyíltan, a banális erkölcsi és jogi alapok nélkül?

Minek ez a nevetséges szegyen-álarc?

— Anglia meg akarja alapozni hatalmát Keleten? Senki se vitatja el Anglia uralmának a szükségességét ezen a vad Keleten. És ha van is, aki nem látja ezt be, hát tekintetbe veheti-e, hát tekintetbe veszi-e ezt Anglia?

— Anglia itt akarja hagyni seregeit, melyeket fatális politikai tévedés következtében kivont Egyiptomból? — Hagyja itt őket és mi szívünk mélyéből szerencsét kívánunk.

— Anglia látja és ismeri a palesztinai arabok parlamentáris tehetségtelenségét és ezért úgy véli, nem adhat az országnak alkotmányt? — Tudjuk ezt mi már régóta. Ha így van — minek zavar hát fel Anglia zavarokat, miért közszerűi politikai tudását mindenféle közszerűköveken — vérfürdőkön, emberi energia pazarlásán, élő családok lemészárlásán, kiknek vére az égre kiált?

Minek ez a szegyen, Főméltóságú Urunk?

Értjük, értjük Főméltóságodat, szegyen nélkül, szem-eltakarás s fölösleges igazolás nélkül is.

De ha van tényleg Főméltóságodban szegyenérzet — úgy adjon hát Főméltóságod ebből az érzésből bírának is, akik elé legközelebb a gyilkosok ügye kerül. Héberből ford.: Patai György.

Sebesi Ernő:

Levél Avigdor Haméirihez

*Én ösmeretlen poéta és testvér,
A sóhaj rádióján szállok Hozzád.
Én kérve kérlek: üzenhetnél nekem
A Földről, melynek tudod széltét-hosszát.
A Földről, melyet szentnek mond mindenki:
Az Irástudók s mind a barbár népek
S bár irástudók közt vagyok a barbár,
Engedd meg mégis: búv körödbe lépjek.*

*Oly sok ösvényen siklott az én lelkem,
Mint tajtékozó hullám a hajóbordán.
Mint szürke gyík fut mögöttem a multam,
De előtted ott kígyózik a Jordán.
S hol régi háborgások muzsikásan,
Mint sírás fölött bölcsődal, úgy zeng el,
Te ott járhatsz, hol örök életekről
Misztikus mesét hárfáz a Holt-tenger.*

*Üzend meg nekem, oly kíváncsin várom:
A megsiratott örök bús panaszfal
Az apadatlan földi-égi könyttől
Kivirul végre cédrusos tavasszal?
S hol évezredek szörnyű kataklizma
Kiforgatta a vén föld minden sarkát,
Mondd, hogy lehet, hogy nyugodtan pihennek
A Machpélában az ő patriarkák?*

*Mondd, gondoltál-e arra, drága testvér,
Ha mélabús magányba vonz a séta
S egy libánoni szemérmes ösvényen
Új látomásra perzsel vén próféta?
Tudom, hogy röpke víziód álmából
Felébresztene a józanok póza
És nyugtalanul küldnéd szemed arra,
Hol hegynek tart a Via dolorosa.*

*De úgyse hallod Te a fáradt hangom,
Napkelet ölen altat a szent Város,
Míg engem sárral, nyüggel köt egy fészek,
Mely álomtemetőmmel rég határos.
Üzenj egy nyelven, melyen még nem értek
S melyen dadogni is oly elégtétel,
E nyelv az ősi föld illatát hozza
És ízes zamatjából mitse vét el.*

*Én úgy betűzöm, mint kis elemista,
Egy örök nyelv friss hieroglifáit.
Szent zápor ez, mely a vén bibliától
Dús, zsendülő, új Ige-vetést áhit.
Üzenj meg mindent, ami ősz Igézet
És szűz Valóság nászágyából támad:
Hogy messziről is ösmertté varázsold
Én ösmeretlen s feltámadt hazámat!...*

Abel Pann (Jeruzsálem): Kájin

„Kájin pedig földműves vala...“ Brésith IV 2.

Dr. Hajdu Miklós: Fiatalok és öregek a berlini Reformgemeinében

Idestova másfél évszázada, hogy Mendelssohn, Zunz, Philippsohn, Geiger és a többi nagyok működése után az orthodoxia a kiközösítés stigmájával *Berliner Religionnak* nevezte el a németországi neológ hitközségek életét és istentiszteleti rendjét. Rá se lehet ismerni ma már erre a *Berliner Religionra*. A berlini nagyhitközség*) ugyanis az orgonás templomok mellett nagy és szép zsinagógákat tart fenn, amelyekben kifejezetten a régi ritus dívik: az Almemor a középben, teljes imakönyv, teljes Machszor, Piutok és Jaucerok, Márovauszok. Valamiben azonban mégis elütnek ezek az istentiszteletek a mi konzervatívabb rendünktől, így legelsősorban abban, hogy a közönség éneklő a német templomokban már szinte hagyományos Levandovszky-karénekeket. Egyházköz-

igazgatási szervezetében, de mondjuk inkább: az adófizetés kötelezettségében a berlini nagyhitközség fentartja a kapcsolatot a Reformgemeinével is. A hitközség és a zsidóság nagy tömegét azonban lelkiekben vajmi gyenge és vajmi laza szálak fűzik a Reformhitközséghez, amely a múlt század negyvenes éveitől vasárnapra tette át a szombatot.

A *Berliner Religionnak* nevezett neológia mögött évszázados múlt áll és innét van, hogy ma már rengeteg árnyalata és rengeteg változata van az úgynevezett újritusú templomoknak. Az Oranienburgerstrasse nagytemploma szinte konzervatívnak számít az újabb orgonás templomok között. A hitközség két évvel ezelőtt adta ki új Szi-durját és új Machszorját és teljesen külön szerkesztették meg az Oranienburgerstrasse és külön a Fasanenstrasse imakönyvét. Közös ezekben az imakönyvekben, ami Németországban régi szokás, hogy kimarad az imákból minden vonatkozás, amely Cionra, az áldozati kultuszra és bibliai kiválasztottságunkra utal. De külön liturgiai füzeteket adott ki a hitközség a Kaiserstrasse, a Rykestrasse és a Kotbuserufer templomai számára. Az orgonástemplomok tarka változatai mellett viszont a Friedenstempel egyesíti a régi ritust az orgonás istentisztelettel.

Meghonosították az elmúlt télen azt az újítást, hogy Chanukától kezdve Pészachig téli időben, a Fasanenstrasseban *jélbét órai kezdettel* volt

*) Az elmúlt télen Chanuka után Berlinben jártam Istenben boldogult Elnökünkkel, Kaszab Aladárral. Mindenminden érdekelte, ami a zsidóság helyzetével, kulturális és emberbaráti működésével, országos és hitközségi közigazgatással van kapcsolatban. Ellátogattunk a berlini nagyhitközség Oranienburgerstrassen levő székházába, tárgyaltunk az elnökséggel, megnéztük a mintegy hetvenezer kötetet számláló könyvtárt, a szép zsidó múzeumot. Elővette elnökünk a kisnoteszt, beszélgetés közben beírt egy-egy szót, egy-egy számot, a margóra egy felkiáltójelet, némelykor egy kérdőjelet. Azt mondták ezek a jelek, hogy ezt vagy azt sürgősen meg kell otthon csinálni. Sokat beszélgettünk ezekről a grunewaldi szanatóriumban. És mennyi, mennyi terve, mennyi szép, nemes szándéka volt Kaszab Aladárnak...

péntekesti istentisztelet, ezenkívül pedig felváltva egy-egy orgonástemplomban második istentisztelet, amely *péntek este hét órakor kezdődött*. A Westenben lévő liberális templomegyesületek három helyen is tartottak téli péntekestéken *félnyolc órai kezdettel* istentiszteletet.

A téli szombatköszöntésnek e reformját szenvedelmes viták és összecsapások előzték meg. A berlini hitközség képviselőtestületének gyűlésén a liberálisak indítványával szemben a Volkspartei, valamint a Gemeindeorthodoxiát képviselő konzervatívok nem az ellen tiltakoztak, hogy egy-egy orgonástemplomban péntek este második istentiszteletet is tartsanak, de hatalmas liturgiai vita keretében megálljt kiáltottak azzal a kísérlettel szemben, hogy a Fasanenstrasse templomában olyan reformot honosítsanak meg, hogy ott a szombat négy óra és félöt óra helyett télidőben félhét órakor kezdődjék. Végül a képviselőtestület megadta a beleegyezését, hogy a Fasanenstrassei templomban — kísérletképpen — a téli időszakban félhét órakor kezdődjék a péntekesti istentisztelet, kikötve azonban, hogy a Mincha-ima rendes időben mondassék el. A vitában és döntésben nem kérdezték meg még a liberális zsinagógák rabbijait sem, attól tartottak ugyanis, hogy ezzel a szombatköszöntés westenbeli reformjának harca méginkább elmérgesednék...

*

És még egy rendkívül érdekes és fölötte jellemző reform. A berlini hitközségek előljárósága 1928-ban tárgyalás alá vette azt az indítványt, hogy az Oranienburgerstrassei nagytemplom Almemortját a *középre* helyezték át. Az Almemort, a Tóraolvasás emelvényét, a Bimát, amely körül izzó és ádáz csaták folytak orthodoxia és neológia között!

És vajjon miért teszik át a *legnagyobb orgonástemplomban* az Almemort a középre?

Megokolás: hogy a *Tóraolvasást jobban hallhassa* a közönség!

Nemde, korszakos újítás? és nemde, korszakos megokolás? Az már aztán más sorra tartozik, hogy a Tóraolvasás alatt itt nem a teljes hetiszidra felolvasását értik, de azét az egy-két versét, amely egy-egy szombatra esedékes. A hitközség nemrég adta ki újból a Prófétai Szakaszok külön könyvét, ebben a Haftórák kezdő- és befejezőmondata héber, a többi német fordítás, illetve németnyelvű átdolgozás. A Maftir-tisztét az orgonástemplomokban a rabbi tölti be és ő recitálja el a szokásos bevezető áldásmondások elhagyásával német nyelven a profétai szakaszt. A rabbi olvasta fel régidőtől fogva német nyelven a hetiszidrát is, ezt a szokást a háborúban, amikor a templomok fűtése megszűnt, beszüntették. Az előljáróshoz azonban most indítvány érkezett, hogy minthogy a templomokat már újból fűtik, a rabbik intézményesítsék újból a hetiszakasz németnyelvű felolvasását.

Nem új ez a reform. A Meturgeman a gólusz zsidóinak ugyancsak a nép nyelvén olvasta a Tórárt.

*

Az orthodoxiának és neológiának más ma az elhelyezkedése, más ma a szembenállása, mint volt régen. Ki tiltakozik ma már teljes erővel akár az orthodoxia táborában is a világi kultúra olyan hatásai ellen, amelyek vallási törvényeket nem érintenek? Ámbár, ha a gettó falai valóságban le is omlottak, sokszor és sokhelyütt beszélhetünk még gettóról és nem mindig merőben képletes a gettóbeli elzárkózottság megjelölése.

De mégis milyen tüneményes messziségben vagyunk Mendelssohn tizenharmadik századától, ennek szinte szimbolikus példája a *Szombattartók Világszövetségének* legutóbbi berlini nagygyűlése. A legnagyobb németországi profán napilapok egyikében, a *Vossische Zeitung* 1929 január 3-iki számának hirdetési rovatában a következő hirdetést olvasom:

WELTVERBAND DES SCHOMRO-SCHABBOS.

Kundgebung am Sonntag 6. Januar nachm. 7 Uhr, im Plenarsaale des ehem. Herrenhauses Leipziger Strasse 3. Es werden sprechen führende Persönlichkeiten des geistigen und wirtschaftlichen Lebens. Alle Freunde des Sabbathgedankens sind willkommen.

A Szombattartók Világszövetsége a *német-birodalmi Urakházában* tartotta gyűlését! Sabbosznak sok-sok bibliai csodája mellett ez is egyik csodája ebben a nagy városban. Ahova a tizenharmadik század elején különös kegyképpen engedték be Dessau Mózest. És most Sabbosznak őrizői az Urakházában gyűlnek-gyűléseznek...

*

Mendelssohn eszményeire hivatkozik immáron több mint egy évszázada a németországi reform és ennek a reformnak ma már olyan nagy a multja, hogy nemcsak hagyományai, de szinte merevségei és dogmái vannak. Hol vagyunk már ettől az időtől, hogy az istentiszteleti rend esztétikusabb kialakulását reform névvel nevezhetnők?! Aki e megjelöléssel nevében is él, a *Jüdische Reform Gemeinde Zu Berlin*, annak is immár csaknem egy évszázados mult áll mögötte. És száz esztendő alatt sokminden történik.

Többször jártam a Reformgemeinde Johannesstrassei templomában. Három évvel ezelőtt, egy ragyogóan szép júliusi vasárnapon bizony alig huszan-huszonöten voltunk a díszes nagy templomban. Ott ültünk kalaplevéve és ahogy körülnéztem, úgy láttam, hogy tizen vagy tizenöten csupán érdeklődésből mentünk a vasárnapi istentiszteletre. És dermesztően hidegen hatott rám az előimádkozó német recitálása, de még dermesztőb-

Cham

Sem

Jafeth

Abel Pann új biblia-sorozatából:

ben a rabbi hat héber szava: a Halljad Izrael . . . , amelyet födetlen fővel mondott el, amikor a Tórával állott a frigyszekrény előtt.

Eszembe jutott, amit keserűédes filozófiájának könnyes humorával beszélt nekem dr. Kiss Arnold. A budaiak költőpapja (szónok, lírikus, imaszerző, elbeszélő, életnek, sorsnak és embernek frappáns figyelője) néhai dr. Singer Bernát szabadkai fő-rabbival látogatott el a reformteplomba. És amikor a vasárnapi muszáfot celebráló rabbi födetlen fővel kiemelte a Tórá-t és födetlen fővel felolvasott a szidrából egyetlenegy mondatot, szomszédjuk, egy villogó tekintetű Ostjude sírni kezdett. De Singer Bernát megvigasztalta a Tóra meggyalázásán lázadó ismeretlen testvért.

— Sose sírjon! Nem történik itt semmi baj. Ez a Tóra, amelyet födetlen fővel emeltek ki a frigyszekrényből, ez a Tóra már régesrég nem a szent Tóra.

Én azonban nem láttam feldult lelkű látogatókat, síró vagy könnyező híveket a reformtemplomban. A nyári vasárnap délelőttjén inkább hideg közömbösség, a berlini üzemenek, a Betriebnek egyhangúsága és racionalizáltsága feküdte meg a levegőt.

Istentisztelet után beszélgettem dr. Jelsky rabbi úrral és lapozgatva az imakönyvben — éppen a kilenc gyásznapi voltunk — megkérdeztem, hát Tisobeovkor, Jeruzsálem temploma elpusztulásának gyásznapiján, mikor tartják istentiszteletüket?

— A jövő vasárnap délelőttjén — mondta dr. Jelsky rabbi —, de nem bőjtölünk.

— A jövő vasárnapon? A jövő vasárnapon nem Áv hónap kilencedike, de Áv hónap hatodika van. Ez hát merőben új dolog. Önök — mondom

a rabbi úrnak — így hát nem Tisobeovot, de Sisobeovot ülik meg az idén gyásznapiként . . .

Jelsky rabbi megajándékozott a Reformgemeinde új imakönyvével. A Gebetbuchok természetesen csupa német imát tartalmaznak, éppen csak a kórusnak van néhány héber szavas responzuma. A régi imakönyv 247 oldalas, ez 1895-ben jelent meg, a reformhitközség félszázados fennállásának alkalmából. Néhány év előtt, 1921-ben azonban új imakönyv készült: *Liturgie für die Hohen Feiertage* és ez már 124 oldalas. A múlt évben, 1928-ban pedig, ahogy Berlinben jártam, megkaptam a Reformgemeinde legújabb imakönyvét: ez viszont, hogy a rekordot tartsa, az egész évre szóló imarendet már 63 oldalon adja . . .

Mi lesz, ha egy-két év múlva újra a Johannisstrassen járok?

A Reformgemeinde templomát a berlini nagyhitközség az egyesületi zsinagógák között tartja fenn, a Reformgemeinde tagjai adófizető tagjai a nagyhitközségnek, amely az orgonásteplomok mellett messzemenő készséggel gondozza szép, régiritusos zsinagógáit is. Hogy a konzervatív árnyalatok e figyelmes gondozása mellett miért tart a hitközség bensőséges összeköttetést a Reformgemeinével is, ennek a tolerancia és a haladás elvi álláspontján felül — gazdasági oka van.

Legjobb és legtehetősebb adófizetőinket vesztetik el! — mondták a nagyhitközség vezetői — ha megengednők, hogy a Reformgemeinde külön hitközséggé alakuljon . . .

A Reformhitközség természetesen buzgón hivatkozik Mendelssohnra, Geigerre, a hamburgi és amerikai példákra, sőt Chorin Áronra is. Közben azonban fordult az idő kereke és háborún, üldöz-

tetésen, Balfour-deklaráción, nacionalizmus és történelmi tudat újjáéledő gondolatán át egy új nemzedék nőtt fel.

— A Reformgemeinde *fiataljai* — beszél a nagyhitközség egyik előljárója — *ellenzékbe mennek* az öregekkel szemben. Mit akarnak, talán kevés nekik a reform? Nem. Éppen az *ellenkezője!* A fiatalok ma már azt mondják, hogy *nincs értelme a födetlen fővel való tüntetésnek*. És ami ennél még érdekesebb: *héber olvasókönyveket kérnek tőlünk* és azt követelik, hogy őket, de gyermekeiket is *tanítsák meg héberül olvasni*.

A Reformgemeinderől és a reformokról általában fölötte jellemző észleletei vannak *Ernst Marcus* úrnak, aki tisztségo szerint Helfer des Jugend und Wohlfartsamts der Jüdischen Gemeinde zu Berlin. A lakásán beszélgetek vele: Charlottenburgban, a Bismarckstrassen. A közelségében a Pestalozzistrassen a nagyhitközség régi-ritusú zsinagógája és ugyancsak a közelségében a Fasanenstrassei orgonás templom. Marcus úr és a családja azonban a nagyünnepeken az Oranienburgerstrassei templomba jár. Az Oranienburgerstrasse a messziségben van: a Nordban, ünnepeken ide jó másfél órát kellene gyalogolni.

— Ünnepe előtt egy nappal az Oranienburgerstrassei templom közelében egy szállodában veszünk lakást és ott maradunk az ünnepeken.

Vagyis átköltöznek a négymillió város nagy, távol messziségébe, mert nekik az Oranienburgerstrasse orgonástemploma már konzervatív — a Fasanenstrassei új templom ritusával és liturgiájával szemben. Érdekes: hogyan fordul az idő ke-reke. Negyven-ötven évvel ezelőtt így költöztek be apáink és nagyapáink a faluról a városba, hogy megünnepelhessék az ünnepeket...

A Reformgemeinde egyébként Berlin régi negyedében, a Nordban elveszti közönségét. A gazdag emberek a Westenben, Grunewaldban és a villanegyedekben laknak. Innét van, hogy a Reformgemeinde most azt kéri a nagyhitközségtől, hogy vegye át tőle a Johannesstrassei templomot és ennek ellenében építsen számára új templomot a Westenben: az arisztokratikus és gazdag negyedben. A gondolattal foglalkozik a berlini nagyhitközség.

De foglalkozik a dologgal a mindenkikezdő humor is. A Westenben áll a legnagyobb áruházak egyike, a Kaufhaus des Westens, amelyet röviden *Kádévé-nek* neveznek. És a *Kádévé* szomszédságában van a Gedechtnis-Kirche, amelyet ugyane kezdőbetűs rövidítéssel a zsidók, a Kaufhaus des Westens mintájára, *Tádévé-nek* neveztek el.

— Miért *Tádévé* — kérdezem.

— Mert a Gedechtnis-Kirche a *Taufhaus des Westens*.

A tréfa szomorúan találó.

Valóban: a nagyhitközség előljárósági ülése a vegyesházasságok és a kikeresztelkedések szörnyű vérveszteségét tárgyalja...

Patai Edith verseiből:

ÉGÜNK! ÉGÜNK...

Micsoda tüzijáték
Élet hegyének oldalán!
Jó annak, ki kacagva nézi,
Kinek gyermekszemét a fény
Boldogra becézi.
De jaj! ki látja, hogy a fényben
Az Élet ég és mi magunk.
Ki megremegve számolgatja
Pár lobbanás, — s kilobbanunk.
Szerelmem, álmom, gyászom, üdvöm,
Rakéták, vérző csillagok,
Halálos játékban, a szívem
Millió szív között ég és ragyog.

De a szemem — jaj tágranyilva
A csillagjáték közepébe,
Ugy néz szomorún, józanul,
Látóan és meg nem igézve.

HOLNAP, JAJ, HOLNAP...

Ma még, ma még
Hordozom sorsukat tenyeremen.
Viszem könnyedén, mint aranyos madarat —
És puha fészkek nekik a jobbam.

Ma még, ma még
Életem tiszta forrását úgy öntögetem szívükbe,
Mint ünnepi bort a szombati ezüstkehelybe.

De holnap, jaj holnap,
Nem rokad-e lábam az ifjú utaknak sodrán,
Sorshordó két karom nem lankad-e a drága tehertől,
Szemem nem bágyad-e el a tavaszi nap sugarától?

Holnap, jaj holnap!
Nem járok-e mögöttük, mint a suhanó árnyék,
Vagy messze fejük felett, mint az égnek szálló
felleghajója,
Mely hiába vágyik epedve a drága ismerős földre,
Megszabott útjáról nem térhet el sohasem...

CSAK TE MARADSZ...

Csak Te maradsz nekem barát, társ, testvér,
Összefonódott életünk hidján robog a mi hűtlen
ifjú seregünk,
Átviharoznak rajtunk, feledve mindent, ami tegnap
Bennünket is, ki tudja, mikor ragad el a tegnapi
árja...

De ők, ők...
Örökkévalóság hidjai ők nekünk
S halál utáni vízióink
Vélük álmodjuk éjjelente...

Herzl Tivadar: A kormányozható léghajó*) (Elbeszélés.)

Finom társaság ült alkonyatkor a fák alatt. Nők és férfiak. A férfiak vitték a társalgás fonalát, de a beszélgetés iránya nyilván mutatta, hogy magasszínvonalú hölgyek vannak jelen. Nem mondtak durva tréfákat, ámbar egészen nyíltan beszéltek egyről-másról, de pletykázkodás, vagy kisjelentőségű napi események szóba se kerültek. A társalgás hangjáért mindig a hölgyek felelősek, mert a férfiak mindig a szemükből olvasnak ki minden nemes és aljas indulatot. Ebben a társaságban olyankor hangosan ábrándozni is mertek és meséltek modern meséket, melyeket más környezetben kinevettek volna.

Az egyik úr, aki éppen Párisból tért vissza, beszámolt ottani élményeiről. Beszült az új divatokról, nem úgy, mint egy szabómester, hanem a jelenségek okát és értelmét igyekezett megvilágítani. Kezdte a kerékpáron, mennyire megváltoztatta ez az utca képét. Ki hitte volna néhány év előtt, hogy ez a játékszer micsoda változásokat fog előidézni. S most felbukkannak a ló nélkül járó kocsik. Mi

*) Ez a filozófiai elbeszélés 1896-ban íródott, midőn Herzl maga is egy „kormányozható léghajó“ feltalálásán fáradozott, hiszen naplójában gyakran nevezi így a zsidókérdés megoldását. A feltaláló alakjában saját kétségeit festi, hogy szabad-e vállalkozni a feltaláló nagy és hálátlan szerepére s az elbeszélés végén megnyugtató választ talál.

lesz ebből? A közlekedés terén minden újításnak hatalmas és kiszámíthatatlan következményei lehetnek.

Mindez különös hatással van a tömegek életére, életszínvonalukra, erkölcsükre. Új betegségek keletkeznek, vagy esetleg az egész emberiség egészségesebb lesz. Mai napság a létfenntartás feltételei gyorsabban megváltoznak, mint valaha is a történelem folyamán.

Egyideig erről beszélgettek. Ekkor a doktor úr gúnyosan közbeszólt:

— Csodálom, hogy senki sem emlegette még a kormányozható léghajót.

— De mindnyájan gondoltunk rá — válaszolta nyugodtan Róbert, a festő.

— Bizony — mondotta a párisi is — előbb-utóbb ehhez a találmányhoz is elérkezünk. Talán már él is az az ember, aki megszerzi ezt a nagy meglepetést az emberi nemnek. Szeretném tudni, milyen lesz akkor a világ.

— Én, én — szólt halkán az egyik hölgy — szeretném látni, milyen az az ember, aki feltalálja: bizonyára hős lesz, félisten!

— Inkább hinném — nevetett a doktor —, hogy bogaras, félszeg, szegény ördög lesz. A titkot el fogják lopni tőle. Mások majd meggazdagszanak rajta, ő pedig legfeljebb szobrot fog kapni — a halála után. Életét bizonyára alaposan el fogják

Abel Pann új biblia-sorozatából:

„És Simon és Lévi vevék Dinát Sichem házából és kimenének...” Brésith XXXIV. 26.

késéríteni. És méltán! Egyszerű, kézenfekvő találmány lesz. Miért nem vette egyikünk sem észre? Micsoda sértés ez mindnyájunkkal szemben. Azt hiszem, ha megtudnám, hogy ismerőseim közül valaki feltalálta a kormányozható léghajót, megpofoznám. Miért ő és miért nem én?

Mély hangon szólalt meg Róbert, a festő:

— A kormányozható léghajót már feltalálták, s én ismerem a feltalálót.

Már besötétedett, úgy hogy nem lehetett tisztán látni a közbeszóló vonásait. Szeretett elbeszéléseket mondani, melyekben a tréfa és a valóság egybeolvadtak. A hölgyek tudták ezt és kérlelni kezdték:

— Meséljen róla!

És Róbert, a festő mesélt:

— Müller Józsefnek hívták. Nem valami nagyszerű név, de az apjától örökölte. A hetedik kerületben, a Laudon-utca öregebb lakói még bizonyára emlékeznek az apjára, akinek egy kis boltja volt, ahol ócska cipőket foltozott olyan derűs arccal, mint egy görög filozófus. Szándékosan mondok pontos nevet és lakcímet, ne gondolják, hogy teljesen légből kapott történet. Doktor úr, tudakolja csak meg a Laudon-utcában, hogy lakott-e ott egy Müller nevű foltozó varga.

Müller József egy mechanikushoz került inasnak, idővel segéd lett és egy szép napon feltalálta a kormányozható léghajót. Ugy látszik, hosszas, kitartó gondolkodás után találta meg az eszmét. Gyöngé oldalam a fizika, s így fejtegetéseim bizonyára hiányosak lesznek.

Csak annyit tudok, hogy Müller József egy almából indult ki. Észrevette, hogy egy alma lényegesen másképp mozog a levegőben, mint, mondjuk, a földgolyó. Az almát az asztalra kell tenni, ha azt akarjuk, hogy ne essék a földre. A föld ellenben szabadon lebeg a világűrben. A mozgás tehát helyettesíti a támasztékot, s egy test tetszésszerűen ideig tartható a levegőben, ha mozgása és forgása megfelelő arányban van a súlyával. Müller József kiszámította ezt az arányt és megtalálta a mozgás folytonos előidézéséhez alkalmas erőt robbanóanyagok alakjában, melyeknek a neve hirtelen nem jut eszembe. Üres óráiban ugyanis vegyészett tanult, mert már régen sejtette, hogy csak apróbb, mondhatnám, igába fogott robbanások szüntelen sorozata idézheti elő a levegőben való mozgást. A robbanások erejének mikénti átvitelét, hogyan használta fel elillanásuk előtt a robbanógázokat az egész alkotmány hajtására és irányítására, azt hiszem, ezt kár lenne fejtegetni. Csak fárasztaná a hölgyeket. Különben is nem a léghajóról akarok beszélni, hanem a feltaláló különös sorsáról.

Tizennégy évig tanult, gondolkodott, számolt és kísérletezett Müller József. Ezalatt mesterségét sem hanyagolta el és mesterénél szorgalmas munkásnak számított. Csak szórakozásokra és szerelmeskedésre nem volt ideje. Csak harmincöt éves korában, egyidőben a találmányával történt meg

vele, hogy megismerkedett a szomszédságban lakó körmönfont hajadonnal, akivel aztán megesett. Különben okos ember volt. Ez abból is meglátszott, hogyan vélekedett később a találmányáról. Azt mondta, hogy csak véletlenül jött rá, nem is az ő érdeme, tapogatózás közben bukkant rá. Természetesen mélységes megrázkódtatást jelentett számára az a pillanat, mikor megbizonyosodott afelől, hogy megoldotta a repülés kérdését. Könnyekben tört ki és szegényes szobájában órákig zokogott. Egyelőre persze csak az eszmét találta meg, mondjuk, a dallamot, de nyomban tisztában volt az egész hangszereléssel, előre látta már a nagyszerű bemutatót, a tömegek nyüzsgését és ujjongását.

Összeszedte erejét és kidolgozta tervének részleteit. Hosszú, fáradságos munka volt. Midőn a rajzokkal, számításokkal, költségvetésekkel elkészült, előállt vele a mesterének. Azt akarta, hogy mestere összeálljon más mesterekkel s ez az egyesülés, tanult technikusok közreműködésével nyilvános felhívást bocsásson ki a költségek előteremtésére. Nagy összeg kellett volna, mintegy kétmillió forint. Egész gyárat kellett volna ugyanis csinálni, az alkatrészek előállítására. Külön vegyészeti telep is kellett volna a robbanóanyagok készítéséhez. Szóval kellett kétmillió forint, anélkül semmi sem lehetett kezdeni.

Mestere a szemébe nevetett: verje ki a fejéből ezt a bolondságot, számárság az egész, értelmes ember ilyenek ugyan be nem ugrik. Müller József megszegyenülten sompolygott el, de találmányából korántsem volt kiábrándítva. De belátta, hogy mások jóindulatára és segítségére nem számíthat. És vaskitartással kezdte keresni a gyakorlati megvalósítás eszközeit.

Eközben a műhelyben nesztét vették, hogy Müller József megzavarodott. A munkások a kormányozható léghajóval kezdték ugratni s ő jóindulatúan velük nevetett a nyers ostobaságokon. Volt a segédek közt egy tréfacsináló, egy paprikajancsi, amilyen mindig akad, ahol együtt van néhány ember. Ez különösen kirugott rá. Müller József egy darabig nyugodtan tűrte. Egyszer azonban a paprikajancsi a körmönfont hajadon jelenlétében csúfolódott vele, mire a leányzó nagyon is hangosan kacagott, ami szegény feltalálónak alaposan a szívébe nyilallott. Sőt a hajadon maga is tódította pár rosszindulatú megjegyzéssel, de Müller József mindezért a paprikajancsit tette magában felelőssé, mert még mindig szerette a szalmahajú leányzót s nem akart róla elhinni ennyi szívtelenséget. Mikor aztán a tréfacsináló másnap reggel megint csak előhozakodott ostobaságaival, Müller oly alaposan elrakta, hogy csak úgy ropogott. Élettelenül vitték ki a szeles fickót az udvarba, ahol azonban csakhamar magához tért. Müller József ezután nyugodtan tért vissza munkájához és társai bizonyos tisztelettel tekintettek rá. Néhány óra múlva kihívta őt a mester: két idegen úr érkezett, akik hallották híret a kormányozható léghajónak s beszélni akartak

*Abel Pann új biblia-sorozatából:
„És kiment Jákob Beer-Sébából és elment Charanba“*

vele. Müller József készségesen és tüzetesen fejtegette az ügyet. A dolog szemelláthatólag tetszett nekik és felkérték, hogy kövesse őket. Kocsiba szállt velük és kivitték a bolondokházába.

Voltak ott más kormányozható léghajófeltalálók és Müller József csakhamar szívélyesen és megfontoltan megbarátkozott velük. Türelmesen meghallgatta zavaros beszédeiket. Saját hibáját hamarosan belátta: ilyen feltalálónak, mint ő, nem szabad heveskedni, mert ha valaki nagyot akar, attól az emberek mindent rossznéven vesznek. Más mesterlegényt hasonló verekedés miatt bizonyára nem csuknak a bolondokházába. Szerencsére Müller József természeténél fogva jókedélyű volt. Nyugodtan tűrte a sorsát. A kellemes bolondkertben szépen etetgette a madarakat, hallgatta kora nyáron csicsergésüket és nézte, hogyan repülnek, miközben gépezetén néhány javítást eszközölt. Az orvosokkal persze igyekezett elhíttetni, hogy meggyógyult. S így néhány hónap múlva gyógyultan elbocsátották.

Müller József nem volt buta ember, noha zseni volt. Volt érzéke a valóság iránt és nyílt szemmel látta a hétköznapi élet szükségleteit. Gondolta magában, hogy csak le kell kissé srófolni képzelőtehetségét, hogy úgynevezett hasznos tagjává legyen az emberi társadalomnak. Beállt egy elektrotechnikushoz és rövidesen megjavított több szerkezetet, úgy, hogy az sietve vette be társnak az üzletébe, hogy megtartsa magának. Kormányozható léghajókról többé szó sem volt. Ellenben feltalált egy új dugóhúzó, egy mángorlót, egy szabók számára való takarékvasalót, szóval csupa olyan találmányt, me-

lyekkel az ember polgári tiszteletet vívhat ki magának. Különbözik nem sokat jövedelmeztek neki, mert nem minden országban szabadalmaztatta. Végre az idealizmus utolsó maradványát is lemosta magáról, midőn feltalálta az önműködő vasuti féket. Ötvenezer forintért adta el a fék-eszmét egy vállalkozónak, aki aztán meggazdagodott rajta. Midőn azt ama körmönfont hajadon megtudta, csodálattal és szerelemmel kezdte őt kerülgetni. Mire ő pénzt adott neki és felkérte, hogy hagyja békén. Egyre életrevalóbb és tiszteltebb ember lett. Most feltalálta az elszakíthatatlan kerékgumit kerékpárok számára és ezzel megkereste az első milliót. Az új gázizzólámpa meghozta a második milliót és világhírű lett. Végre nagy gépgyára volt, ahol a legnagyobb mozdonyokat készítették.

Midőn Müller József már ennyire jutott, öszszes vállalkozásait rábízta üzletvezetőire és elutazott. Gyönyörű yachtot építtetett magának, melyet „Aegaeon“-nak nevezett. Nálam rendelte az ebédlő és a szalón falfestményeit. Így ismerkedtünk meg. Jókedélyű férfi volt, megvetette az embereket, mint aki saját szerencséjének kovácsa volt. A szép „Aegaeon“ fedélzetén gyakran utazott el Triesztből a déli Cykladokra. Mit csinált ott, senki sem tudta. Bizalmasainak is csak annyit mondott, hogy ott egy új gyárat rendez be. Ha ismertem volna korábbi életét, úgy talán sejtettem volna, hogy titkon miben mesterkedik. Csak akkor tudtam meg, mikor egyszer tavasszal engem és két másik urat meghívott az „Aegaeon“-ra. Utközben elmesélte történetét. Szerencsés feltaláló akart lenni, nem pedig a haladás vértanúja, kiket

egész életükben gáncsolnak s ezért a gyakorlati élet útjára tért, a dugóhúzótól a mozdonyig.

Éjszaka érkezünk a szigetre. A szikla csúcsán épületek körvonalait vettük észre, s több helyről villamosfény vetődött ki. Müller megkért, hogy térjünk nyugovóra, ő pedig csónakon a partra ment. Mi hárman azonban még jó ideig beszélgettünk a fedélzeten. Hirtelen, mindhárman egyszerre felkiáltottunk. Tulnan az egyik épület sötét fala kinyílt, sugárkéve vetődött a tengerre, s a széles nyíláson valami izzószemű szörny zúgott, sustorgott, suhant ki a szabadba. Már el is tűnt az éjszakába, mire észbe kaptunk és megrendülve felkiáltottunk:

— A léghajó!

Izgatott órák multak el s mialatt hiába vártuk a madár visszatérését, elnyomott a fáradság. Ültünkben elaludtunk. Pirkadatkor Müller József mosolyogva ébresztett fel:

— Látták-e már a „Halkyone“-t? Az éj folyamán elszálltam vele Konstantinápoly és Cyprus felett. Most be fogom önöknek mutatni nappal.

Fölvezetett a hegybe. A szikla szakadékos oldalán csónakházhoz hasonló épületben vassínken állt a „Halkyone“. Alakja szitakötőhöz hasonlított, merev részei alumíniumból készültek, a többi rétegesen rakott fehér selyemből. Müller József beszállt a csodálatos alkotmányba és kérdő pillantással fordult felénk. Követtük példáját. Szívem hevesen dobogott. Két görög ifjú, kiknek nem volt újság a légi utazás, az ülésekre szijaztak, aztán mögöttünk ők is fürgén felültek. Az úr jelt adott s már suhantunk is kifelé, fölfelé. Őszintén szólva, eleinte féltem, de aztán nagyszerű kedvem támadt. Hegyi kristályból készült félkörű szélfogó mögött ültünk és a szédületes sebességet meg sem éreztük. Időnként mozdulatlanul lebegtünk, majd kígyóvonalban lefelé csapongtunk, miközben a „Halkyone“ ragyogó szárnya sasszárnyhoz hasonlított. Ha olykor már a tenger színéhez közeledtünk, csak meg kellett nyomni a foggantyút és ismét terdén a magasba szökkentünk. Az egyik görög aranyhárfát pengetett és ősi verseket énekelt hozzá. Kivettem kezéből a hárfát és a „Walkürök“ tavaszi dalába kezdtem. Mindnyájan énekeltünk, nem bírtunk beszélni. Csak a „Halkyone“ ura maradt néma és komor, miközben irányította gépét a levegőn keresztül.

Két napot töltöttünk így a Földközi-tenger összes partjai felett. Müller József több hegycsúcsra rendezett be állomást, ahol járművünket vegyészeti anyagokkal etették. S mi ezen idő alatt megismerkedtünk egy felsőbb világgal.

Harmadnapra visszatértünk az „Aegaeon“-ra. Csodálkozva láttuk, hogy a „Halkyone“ hosszú láncon a yacht után volt függesztve s magunk után vonszoltuk, mint egy hullát. Egyikünk sem merte eziránt megkérdezni a hajó urát. Különösen viselkedett, megközelíthetetlen volt. Nyílt tengeren megparancsolta, hogy oldják el a láncot. Az

úszó léghajót az „Aegaeon“-hoz csak vékony villamosvezeték kapcsolta, melyet hosszan gombolyított le a tekercsről. Már messze elhagytuk a levegő formás vándorát. Távolban táncolt a hullámokon s olyan volt, mint egy halott sirály. Müller József ekkor hozzánk lépett és így szólt:

— A „Halkyone“ itt marad. Szavamat beváltottam, ez a fő és ezt tanúsíthatja néhány barátom, akiket becsülök. Az egyetemes emberiségnek nem akarok semmit sem adni. Mert kínoztak, amíg szegény és gyöngé voltam és szánalmas kicsiségükért megutáltam őket, mire megerősödtem. Őket kielégítik a dugóhúzók, a takarékvasalók és a gázlámpák. Az emberek nem méltók arra, hogy repüljenek. Az ilyeneket a csúszás-mászás még jó ideig kielégítheti.

Mosolyogva megnyomott egy gombot. Durranás hallatszott. A „Halkyone“ helyén magasra csapott a víz és fehér szirmok gyanánt, egészen hozzánk repültek selyemszárnyának rongyai. Szívünket mélységes bánat töltötte el, míg tovább hajóztunk a borszinű tengeren...

Róbert, a festő elhallgatott. Hosszú csend támadt, az elbeszélés még a levegőben rezgett.

Végre a doktor szólalt meg:

— Ez a Müller József csakugyan nem volt buta. A „Halkyone“ csak visszaélésekre adott volna új alkalmat. Először is hadicélokra használták volna, aztán a hatalmasok és pénztekingétek kényelmét fokozná és egyúttal a nyomorúság új alakjait teremtené meg.

— Ön túlságosan szocialista, kedves barátom — viszonzta a párisi. — Müller Józsefnek nem volt igaza, s mindenekelőtt nem értette meg találmányának horderejét. Nem saját kortársait kellett volna szem előtt tartani, legkevesbé pedig saját nyomorúságos környezetét. Aki a jövőt készíti elő, el kell tekintenie a jelentől. Lesz még jobb emberiség is.

És az egyik hölgy az elbeszélőhöz fordult, hangja kedvesen csengett az éjszakába:

— Elbeszélése hősének csak egy hiányzott, hogy nagy legyen: a megbocsátás.

Fordította: G. Gerő László.

Palágyi Lajos: Isten és Ember

*Embertől ha bántalmat szenvedtem,
Lelkem magányába menekedtek.*

*Istenemet hívtam és ő eljött,
Eloszlatott bú- és bosszúfelhőt.*

*... Mostan az ő sujtó kezét érzem,
Most tán ember segítségét kérjem?*

*Nem. Nem... Ember kegyelménél jobban
Bizom, Isten, a te haragodban.*

(Az IMIT új Évkönyvéből.)

Abel Pann (Jeruzsálem): Hagar és Ismael
 „És bolyongott Beer-Séba sivatagában...” Brésith XXI. 14.

Abel Pann új bibliája

— Száz szines kőrajz. —

Az események izgalmai között is folyik a Szentföldön a munka. Építés és rekonstrukció minden vonalon. A sajtó még folytatja a harcot a megtámadt zsidóság igazáért, amelyet „hivatalosak” és hatóságok elhomályosítani szeretnének, hogy a felelősség kérdése fölé így örök felhő és köd boruljon. A héber napilapok és folyóiratok terjedelmük nagy részét még a vizsgálatok, pörök és ítéletek boncolásának kénytelenek szentelni. Közben azonban lassanként visszafoglalja régi helyét az irodalom, a művészet. A szenvedélyek csillapodásával, a kaosztisztulással, újra kibontakozik a zsidó kultúra, amely mélységes ősi gyökereiből szívja a nedvet a Biblia földjén.

A Szentföldnek egyik legjelentősebb új termése: *Abel Pann Bibliája*.

Száz szines lithografiát foglal magába az a hatalmas mappa, amelyet a művész Jeruzsálemből világgá bocsát. Ő maga rajzolta köre minden egyes lapját. Talán kövekre, melyeket most védekezésül kellett felhasználni a barbár támadás ellen. Talpijóth magaslatán emelkedő villáját és műtermét, ahol a művész bibliai álmait szötte patriarkákról és prófétákról, megváltásról és békéről — feldúlták a rombolás és pusztítás felbujtogatott tömegei. De a harcok multán talán még áhítatosabban lehe-

tett felnézni a csillagokra, ott, azon a helyen, ahol az Ur éjnek idején kivezette Ábrahámot a szabad ég alá, szólván: „Tekints fel a mennyboltozatra és számláld meg a csillagokat, vajjon megtudod-e olvasni azokat?” És szólott: „Ímígyen lesznek gyermekeid...”

És ilyenkor talán még dacosabban lehet megrajzolni az őst, Jákóbot, aki hatalmas botjával már négyezer évvel ezelőtt elindult Beer-Sebából, a Chóran felé és keményen megvetette a lábát a sziklás talajon, melyen szent víziót látott: „Neked és magzatodnak adom ezt a földet...”

Száz új kőrajzban ábrázolja, magyarázza Abel Pann Mózes öt könyvét. Sokszor valóban midrási megvilágítást ad egy-egy műlap a Biblia szövegéhez. És ilyenkor érezzük, milyen mély gyökere van Pann lelkének a zsidó tradícióban. Hogy a környezet, a tájkép, emberek és viseletek korszerűek és helyhűek, az a Palesztinában élő művésznél magától érthető. De elvégre ez csak külsőség, akár Rembrandt bibliai képeinél a holland, Michelangelónál az olasz vagy Fényes Adolfnál a magyar miliő. Abel Pann a Szentírás tudója, akinek művészete a litvániai gettóban kapta szárnyait, Párisban kifinomodott és Jeruzsálemben megizmosodott — olykor valóságos kommentárt rajzol Mózes könyveihez. Szemlélteti az elrejtettet és művészi intuícióval földéri a homályoságot.

„Súlyos feladatot, nem csekély felelősséget

vettem magamra — írja új mappája rövid héber előszavában. — Sokszor a nehéz kétségek majdnem elnyomták az alkotás lángoló lelkesedését. Sok-sok nagytehetségű művészt ihletett meg e Könyv szelleme csodás alkotásokra. De sokaknak közülük botlás köve lett alkotásuk útján. Mint fia a népnek, mely a könyvek Könyvét életre hozta, reméltem, hogy jobban fogok behatolni a Biblia igazi szellemének rejtekébe, hogy megmagyarázom a gyülekezet előtt... De a végső igazság Istennél van és minden ember hajlik tévedésre. Kérésem bírámhoz: Legyetek jóakaratók az ítéletben!...

Ezek a „kétségek“ és gyötrődések a magyarázatai annak, hogy Pann új mappájának száz kőrajza között alig van néhány lap, mely előbbi bibliai képein alapul. Folyton újabb meg újabb megoldását keresi a témának, amelyet különféle változatokban forgat meg, mint a régi talmudkutató ódon foliánsát. Egy-egy jelenetet vagy alakot többféleképpen próbál megrögzíteni, nemcsak rutinos könnyedséggel, hanem művészi elmélyedéssel is.

Abel Pann új bibliai mappája*) jelentős állomás a világhírrel koszorúzott palesztinai művész pályafutásán.

Patai József.

*) Abel Pann új bibliai mappája megrendelhető a *Mult és Jövő* kiadóhivatala útján is.

ÚJ KÖNYVEK

SIMÁN ERZSÉBET: A NAGYOK EZT NEM ÉRTIK.

Bizony még ma, mikor már rég megíródott a „Jahrhundert des Kindes“ — a nagyok ezt nem értik. Még mindig bezárt könyv, ismeretlen birodalom a gyermeki lélek. Csak a pszichoanalízis kezdte bontogatni ennek a misztériumnak a fátyolait — és néhány értékes irodalmi kísérlet. Simán Erzsébet szerencsés kézzel nyult témájához. Mintha nem is téma volna, hanem friss, romlatlan és meghamisítatlan gyermeki átéléseit élné át újra egy felnőtt. Finom, bontakozó gyermeklélek szól könyvének lapjairól. Ebben az érzékeny tükörben megnagyobbodva és jelentőségükben elmélyülve tükröződnek az események, a vidéki cseléd Pestre költözése, a pesti iskola, a kis lány megbetegedése, a kórház, az apa, az anya, a testvérek arca, az első gyermeki szerelem szenzációja és végül a visszatérés a vidéki életbe. Közvetlenül a hazug érzés szentimentalizmusától mentesen megírt igaz könyv a Simán Erzsébet gyermek-könyve. Azért íródott, hogy a nagyok, akik még nem értik, megértsék és megtanulják tisztelni a legcsodálatosabb misztériumot, a gyermeki lelket.

SZILÁGYI OLGA: LÁNG, PARÁZS, HAMU.

Szilágyi Olga könyvének minden novellája más milieuban játszódik. Az író merészröptű fantáziáját követve, messzi világrészek káprázata fog körül; idegen városok, Párizs, Moszkva szolgálnak érdekes történeti háttérül egy adriai szanatórium terraszára vezet bennünket, hogy innen mintegy éles látcsövön át belelássunk remegő életek történetébe, egyik meséjének háttérében a Vezuv füstölög, egy másik mögött Bonaparte alakja rajzolódik. S e sokszerű, gazdag keretben asszonyi életek csendes tragédiája, férfisorsok komor keserősége, szenvedélyek fellángolása és a lemondás csendes zokogása. Az emberi sors hatalmas skálája adja Szilágyi Olga mindig érdekes novelláinak témáit

Abel Pann új biblia-sorozatából:

„És lőn reggel és ime Lea ara...“ Brésith XXIX. 25.

Már két hónapja, hogy a poros, forró országutakat róttam, mióta nagyapám útnak eresztett. Tanyákon pihentem, szalmakazlak alján aludtam mesés, nyári éjszakákon, ha viharos, vagy esőre hajló idő járta, belevájtam magam a kazalba s onnan hallgattam a villámok félelmes csattogását. Éltem, mint a madár, szabadon, boldogan és felelőtlenül a fiatalság, könnyelműség arany derűjével. Ettem a szegény emberek jóízű fekete kenyerét s a kristálypatakok hűsítő vizét, madárdalok, zúgó erdők mélyén. Hogy hova tartottam s milyen cél vezérelt? Isten tudja. Kóboroltam, mert jól esett s mindig akkor éreztem magam a legjobban, mikor már kívül voltam a falun. Pedig a falu népe jó szívvel látott és sokszor megmentett az éhenhalástól. Rendszeresen ketten jártuk végig a falut. Én az utca egyik házsorát, vándortársam a másikat kilincselte végig s mire kijutottunk, a két tarisznya jócskán megtelt mindenféle jóval. Volt abban alma, körte, kalács, kenyér, néha még friss ropogós pogácsa is. A boltos meg adta a krajcárokat. Így volt pénzünk is.

A pénz igen fontos rekvizitum a vándor-emberről, mert a csendőröknek nem elég, ha a papirjai vannak rendben, pénze is kell, hogy legyen, hogy a koldulás gyanújába ne essék. Mert kéregetni nem szabad. Jó, ha a pénz nagyobb egységekben van a bugyellárisban, vagy zacskóban, annál biztosabban engedi útjára. A sok krajcár is gyanussá teszi s ha a vándornak túl sok a pénze, az se jó, ilyen esetben megtörténhetik, hogy magával viszi a csendőr s addig tartják a község-házán, amíg a pénz eredetét elfogadható módon nem igazolta.

Ezeket a vándortörvényeket egy öreg „Landstreicher“-től tanultam meg, akivel végig csavartam Ausztriát és Németországot. Az öreg Kroján tanított ki a kóborlás fortélyaira s neki köszönhettem, hogy aránylag kevés bajjal élhettem Európa országútjain. Ott ismerkedtem meg vele Ausztriában, a Pozsony és Bécs közötti országúton. Rekkenő augusztusi délután volt s amint bandukoltam az útmenti árnyas fák alatt egy patak mellett ott ült az öreg, egy görbére nőtt vén fűzfa árnyékában s szárítgatta szegényes fehérneműjét. Föllobogózta a fűzfát rongyaival s a szél vigan lengette azokat. Ő meg ott ült a törzséhez támasztva, pihent és pipázott. Szép növésű, egészséges arcú ember volt, szakálla, bajusza kenderszőke, de már deresedő szálakkal s kék szemével derüsen bámult bele a világba. Se gondja, se baja nem volt, kívül helyezte magát minden társadalmi törvényeken, semmi kötelezettséget nem vállalt se asszonnyal, se családdal, se állammal szemben. Élt, mint a madár a természet ölében s csak a téli hónapokra húzta meg magát valahol s akkor vállalt munkát, hogy megtűrjék. Vala-

mikor, fiatalabb éveiben az ácsmesterséget tanulta s öreg, viharvert munkakönyve mutatja, hogy volt idő, amikor hosszabb ideig is dolgozott egy helyben. De az régen volt. Most meg éppen csak a téli hónapokban dolgozik, ott, ahova éppen ér. A falu népének nagy szüksége van az ácsmunkára s ezért szívesen marasztják. Készít ő balta-, ásó- és kapanyeleket, teknőket, létrákat, vályut, szóval minden olyant, ami a falusi háznál nagyon is szükséges. Ezért tud ő megmaradni ott, ahol kedve tartja.

Mikor meglátott az úton, odakiáltott hozzám:

— Bruderl, gyere ide, ülj mellém, majd aztán együtt folytatjuk!

Leültem mellé. Jó esett a pihenés is meg az árnyék.

— Hova igyekszel — kérdezte, amikor mellé telepedtem.

— Wienbe.

— No, akkor együtt megyünk, mindjárt megszárad a ruhám s te is kipihened magad addig s még meghuzunk máma egy-két falut.

Ő pipált, én cigarettáztam, közben elbeszélgettünk. Ő elmesélte, hogy Törökországban csatangolt a Boszporusz környékén s minthogy megelégette a koplalást, Nyugatnak vette az útját.

— Tudod — mondotta — kíváncsi voltam Ázsiára, ott akartam tölteni egy-két esztendő, de hamar elment a kedvem, az idegent éhen hagyják veszni. Ahova benyitsz, mindenütt csak egy kis fekete kávé kapsz. Feketét, feketét, feketét. Sehol egy darab kenyeret, se húst, se szalonnát. Ha nagy szerencséd van, akkor olyan helyre nyitsz be, ahol egy kis sajt kapsz. Nem nekünk való az az Ázsia. Már akkor jobb erre fölfelé. Itt emberszámba veszik a magunk fajtáját is. Hab ich recht, Bruderl? — fejezte be, mert töknémet volt.

Én is elmondtam neki a magam utirányát, hogy Wienből München felé veszem utamat s majd valahol csak megtelepszem.

— Szamár vagy — vágott közbe az öreg. — Az ember nyáron nem telepszik meg sehol. Amíg szép az idő, menni kell, a szél is száll, a felhő is, a víz is megy. Télen alszik a természet, befagynak a vizek és a felhők is csücsülnek valahol az ólmos ég mögött. Akkor pihenjen a vándor is. Tarts velem, majd meglátod „Bruderl“, szép lesz az életünk.

Utána mindjárt kezdte a maga kedvenc dalát dudolni:

„Ich ging durch einen grasgrünigen Wald,
Da hörte ich die Vögelein singen.
Sie sangen so jung, sie sangen so alt
Die kleinen Vögelein in dem Wald,
Die hörte ich so gerne wohl singen“.

— Hallottad már ezt a dalt? — kérdezte tőlem, amikor a végére ért. — Tanuld meg és majd együtt fogjuk dudolni az úton. Énekszóval marsolni könnyebb s még az országút is puhább lesz a talpad alatt, ha énekelünk.

— Szívesen megtanulom, mert szép nóta — mondtam. — Kezdjük tehát.

Az öreg ekkor megmondotta a nevét s mindjárt az enyémet is tudakolta:

— Én Kroján vagyok, te meg Andreász. Nohát most már ismerjük egymást, kezdetjük — ezzel dirigálásra emelte jobbkezét a mutatóujjának intésére rázendítettünk:

*Ich ging durch einen grasgrünigen Wald,
Da hörte ich die Vögelein singen.*

Két háromszori ismételtetés után már tudtam is Kroján vándordalát.

— Bravó Bruderl! — szólt lelkesedve — nagyszerűen elkapad. Jó füled van.

Igy dudoltunk kettesben az öreg fűzfa alatt s úgy éreztük, mintha csak mi léteznénk egyedül a világon. Néha elhallgattunk, de csak azért, hogy hallhassuk a madárdalt, a patak zsongító csobogását, az enyhe szél játékát a lombokkal. Kroján ilyenkor maga elé bámult, nézte a vizet, amint fodrozódik, siet, kanyarog s közben botja hegyével piszkálgatta a parti fűvényt.

— Látod, Bruderl — szólt meg kis idő múlva — ötven esztendővel ezelőtt is, így ültem Danzig mellett, egy kis pataknál s merengtem rajta csak úgy, mint most itt. Hova lejt, hova siet, ki kergeti? Valahol elnyeli majd egy folyó, azután végkép az Óceán. Pont. Most, ötven esztendő után megint csak ülök és nézem a patakot. Mind-egy. És azóta nem történt velem más, mint csak az, hogy akkor tiz éves voltam, most meg hatszor annyi. Ez nem egészen van így rendjén, mert most is csak tiz éves szeretnék lenni, hogy tovább tartson, mert szép így. Élni, menni, dalolni végig a világon, mint a madár, mint a vándormadár. Nem érdekel engem az emberek haszontalan és hiú törtétese, ha mikor egyszer ugyis mindennek vége. Az ő idejük is lejár, az enyém is. De az enyém szebben, igazabban. És az ég az én kék mennyboltom, amely fölém borul, ez a föld az én földem, enyém minden erdő, minden madárdal és a patakok, a vihar, minden az enyém!

A vállait megrándította és felém biccentett a fejével s várta, hogy helyesljem az ő életbölcsejét.

— Neked Kroján igazad van — feleltem neki — csak egyet nem értek, ha olyan gazdagnak, szabadnak és függetlennek érzed magad, miért respektálsd úgy a csendőrt s miért vagy olyan óvatos, körültekintő, hogy meg ne gyűljön valahogy a bajod velük?

— Megmondom. Azért, mert szeretem a szabadságomat. No, meg azután ne felejtsd el, hogy az országuton ő az atyauristen és igen okos dolog messzekerülni őt is, meg a haragját is. Ha meg vele nincs bajom, akkor senkivel sincs a világon.

— Most már értem és azt is tudom, hogy nagyon okos ember vagy. De azt gondolom, hogy az emberek között mégis vitted volna valamire az eszeddel.

— Mire vittem volna? Ott is csak szegény ördög lennék, gonddal, bajokkal, nyomorúsággal küzdő. De így ezzel a tarisznyával, ezzel a bottal itt ni, úgy élem világot, ahogy nekem a legjobban esik. Mára itt vagyok, holnap hetedhét-országon túl:

*Hetedhétországon túl,
Mint repülő sas az égen,
Mint szabad mezőn a nyúl.*

— Ne felejtsd el — folytatta még utána — nagyon lealázó valami, emberek között szegénységben tengődni. De itt egyforma vagyok a csupasz erdei fákkal, egyforma a madarakkal.

Hiába akartam volna meggyőzni Krojánt az ellenkezőjéről, arról, hogy az ember társadalmi lény s hogy az emberek között kell kiküzdenie a jólétet, a maga egyéni életformáját, mert a társadalmi élet keretein belül is vannak örömök, szépségek, célok, amikért érdemes harcolni, szenvedni. De hit nélkül, eszmény nélkül valóban csak az országuton tűrhető az élet. Az öreg Kroján, mindezek dacára harmónikus lélek volt, s végtelen szájalommal gondolt a közösségben élő emberekre. Ők az élet mártirjai — gondolta — és csak ő a boldog, felszabadult ember.

— Jó lenne már készülődni Kroján — mondtam kis idő múlva — lassan ránk esteledik itt. Kroján gondolt egyet s föltápáskodott helyéről.

A beth-alfai kiásott ókori zsinagóga: Részlet a mozaikpadlóból: madár, szőlőfürt és geometriai minta

*Frigyszekrétérnytervezet a palesztinai Beth-Alfában
kiásott ókori zsidótemplom mozaikpadozatán*

— Hát készülődjünk Bruderl, kedves hely ez, de találunk még ilyent máshol is.

Együtt szedtük le a fűzfán lengő száraz ruhákat, az öreg begöngyölitette egy kis zsákba, átkötötte spárgával, hátára akasztotta, megtömte kis angol pipáját, rágyujtott s ezzel neki indultunk az útnak. Egy nagy erdőn kellett keresztül vágnunk. Ott kezdődött mindjárt a patak mellett, ahol időztünk s így a délutáni nap elől mindjárt bekerültünk a hűvös erdőbe. Nem mentünk egy órányit és már kiértünk rajta, de a nap ereje addigra megtört. Nem tűzött olyan vadul s a nyugati hegyek mögött bujkált. Így ballagtunk az alkonyodó délutánban együtt zümmögve az éneket:

*Ich ging durch einen grasgrünigen Wald,
Da hörte ich die Vögelein singen.*

A nap egyre mélyebben hanyatlott a hegyek mögé s alkonyati homály borult a tájra. A falu még messze volt, ahol az éjszakát akartuk eltölteni s így gyorsabb tempóban lépegettünk. Egyszer csak egy nagyon szép kastélyszerű nyaralóhoz értünk, amely nem messze az országúttól a hegyoldalba volt építve. Gondozott, virágos park volt az előtérben, öreg nyárfasor vezetett a bejárathoz. Megálltunk. Bámultuk a kulturát ebben a nagy

elhagyatottságban. Vajjon kié lehet? Miféle emberek lakhatják? Találgattuk s tudakoltuk egymástól. Kroján, aki már jól megszokta az idegen helyekre való benyitást, nem sokat töprengett.

— Majd megtudom én mindjárt, miféle mesebeli kastély ez itt. Bemegyünk.

Ezzel már indultunk is. Ő bátran, én félénken mögötte meghunyászkodva. A kapu csukva volt, de a terasszon ülő kis társaság látta, hogy két vándor jön s valami szolgáléle nyitott ajtót nekünk. Azt hittem, hogy elkerget bennünket vagy kinyújtja a koldusfilléreket és ráncsapja az ajtót. Alaposan csalódtam, mert nyájasan betessékelt bennünket:

— Szegény vándorok va... — tovább nem szólhatott Kroján, mert a szolgálja közbevágot:

— Csak jöjjenek befelé, menjenek arra a jobboldali lépcsőkön, ott az uraság várja magukat.

Minket vár az uraság? Ugy éreztem, mintha az ember ezt gúnyos éllel mondta volna. Már, hogy minket vár, miért, minek? Ilyent se hallottam még. Amíg így tépelődtem, bezáródott mögöttünk a kapu, kétszer is ráfordította a kulcsot a szolgálja. Porosan, piszkosan, verejtékezve lépkedtünk a futórózsákkal befuttatott lépcsőkön. A terasszon fönt vidám leánykacagás hangzott. Odszóltam Krojánhoz:

— Ezek itt jól akarnak mulatni rajtunk!

Kroján hátra suttogja nekem:

— Hát csak mulassanak, majd megfizetik — és serényen lépkedett fölfelé a lépcsőn. Sapkáját, a levitézlett katonasapkát levette fejről, zsebkezdőjével végig törülte homlokát s ezalatt föl is értünk a társaság színe elé. Egy öreg, délceg úr ült az asztalfőn, oldalt egy fiatalabb, úgy a közepkorban levő férfi, fehér tenniszruhában, mellette két nagyon szép szőke leány, kék szemükkel csodálkozva bámultak felénk, szemben velük egy idősebb matróna, valószínűleg a leányok anyja. Én kipirulva, szégyenkezve Kroján mögött húzódtam meg, vártam mi lesz itt velünk? Néha lopva sandítottam a szőke szépségek felé, hajuk tündökölt a lemenő nap fényében s úgy éreztem, hogy a tündérek birodalmába csöppentem. A kontraszt megdöbbentő volt. Mi porosan, piszkosan, verejtékezve álltunk a tisztaság, jólét és szépség mellett. Illatozott a mindenség körülöttünk, virágágyak rajzolódtak elénk s mi voltunk ebben a nemes környezetben: a megtestesült disszonancia. De Kroján jól megütötte a hangot:

— Bocsánat hölgyeim és uraim, hogy zavarjuk. Vándorok vagyunk s nagyon csábított bennünket ez a szép kastély, bejöttünk és alázatosan kérünk egy kis harapnivalót, kis italt.

— Nohát, csak üljenek le, majd mindjárt lesz itt minden — szólt az öreg úr jóságos hangon — tegyék le a tarisznyát s üljenek le az asztalhoz.

A tarisznyákat a terasz egyik sarkába tettük s az asztalhoz közeledtünk, de nem ültünk le, míg újabb bátorítás nem hangzott felénk.

A beth-alfai ásatások: A mozaikpadló részlete

által alkotott négy sarokban négy fantasztikus szárnyas alak szimbolizálja a négy évszakot. A kifejezésformában a hellén művészi irány erős hatása észlelhető. A hónapok és évszakok nevei a figurák fölé vannak írva, igen szép, szokatlanul tiszta héber quadrát-betűkkel.

Ha most tovább haladunk az apsis felé, megtaláljuk a mozaik negyedik részét, amely a szent edényeket ábrázolja, a frigyszekrényt két menőrával, oroszlánokkal, a sófárt, az eszrogot stb. A képek erősen emlékeztetnek a római katakombák úgynevezett aranyüvegjeire és általában a katakombafestményekre.

A mozaikpadló ezen főrésze körül mindenféle geometriai minták vannak elszórva. Állat- és növénymotivumok, leginkább az ország gyümölcseiből. Itt újra a közölt fényképekre kell utalnunk.

Még egy egészen különös szempontból is említésreméltó ez az ásatás. Ez az első teljesen „zsidó” ásatás. Zsinagóga a Keren Kajemeth földjén, melyet zsidó telepések ástak ki, zsidó archeológus vezetése alatt, a héber egyetem számára.

Meg akarom még itt említeni, hogy nemrég egy másik zsinagógát is találtak. Egy angol expedíció kutató Gerasban, Transjordániában. Egy bizánci stílusú bazilika romjai alatt váratlanul egy zsinagóga maradványait fedezték fel, szép színes mozaikpadlóval. A képek egyike ott Noé bárkáját ábrázolja, amint az állatok kivonulnak belőle. Sajnos, ez a padló és maguk a falak is igen rossz állapotban vannak. Ugyanis, míg a Beth-alfai zsinagóga helye, mikor az valószínűleg földrengés következtében összedült, beépítetlen maradt, addig Garasban az összedült zsinagóga fölé bazilikát emeltek és most nehéz megállapítani, melyik a keresztény templom és melyik a zsinagóga maradványa. További kutatás talán megoldja ezt a kérdést.

Ugylátszik, ez a zsinagóga is ugyanahhoz a művészi körhöz tartozik, mint a Beth-alfai, sőt talán még régebben épült.

Ezek és más szélteben elszórt zsinagóga-leletek arról tanuskodnak, hogy Palesztinában még 14 századdal ezelőtt is erős zsidó település volt a Jordán mindkét partján.

A beth-alfai zsinagóga kiásása: az ásatások befejezése után a telepések magyarázó előadást hallgatnak végig. — Jobbra a szabaddá tett fal maradványai láthatók

Dr. Fényes Mór: Reménység a halódás közepette*)

Az őszi magabaszállás ünnepnapjai fokozott aktualitást adnak azon eszmecserének, mely Kiss Arnoldnak a *Mult és Jövő* hasábjain megjelent cikke körül a zsidó sajtó más helyén is közte és közöttem folyik. Ha idéztem Vázsonyi mondását, hogy „népnek nincs bűne“, ez természetesen nem zárja ki azt, hogy saját maga ellen olyan esztelenséget ne kövessen el nép, mely vesztébe sodorja. Ilyen napjainknak a halódás tüneteit mutató vallási indifferentizmus is, mely azért nem bűn, mivel még csak nem is öngyilkosság, hanem passzív állapot és erről mondtam, hogy jobb a tudat küszöbe alatt hagyni, nehogy a beteg válságos helyzetére eszmélve, siettesse halálát.

A halódás e tüneteit előttem sem maradtak ismeretlenek. Ha látom, hogy a *rabbik uralmával együtt a hitfelekezeti életben a valláserkölcsei szempontok uralma is letűnt és átengedte helyét világias, idegenszerű, nem is magas politikai, hanem kicsinyes kotteria-érdekeknek*; ha látom, hogy a vallási tudomány koldustarisznyával ólálkodik a tőke képviselőinek ajtajánál; ha látom, hogy a *rabbik is kénytelenek a zsidó sajtó növelte plutokráciát kiszolgálni*: schulmeisteri korlátolt szemkörömben is kénytelen vagyok megállapítani, hogy népünk léte alapjáról lecsuszamlott. És nem észlelik közvetlen közelségből mindenki nálunk, hogy az *oly fontos állások betöltésénél, minő a rabbié és vallástanaré, a tudományos és valláserkölcsei tekintetek szóhoz nem jutnak a különböző politikai kis-üstök körül tülekedő pártok igényei mellett, melyek képesek a felekezeti élet legvitalisabb érdekeit feláldozni?*

A haladást tesszük ezért felelőssé, pedig a haladás célkitűzései csak a zsidóság konzerválásának szolgálatában álltak akkor, mikor az amúgyis megindult európaiasodás (ma azt mondanák: nyugatiasodás) keresztülgázolt az ódon zsidó életformákon. És tagadhatatlan, hogy a haladó irányzat *ethikai* missziót is teljesített, amikor a ritualizmus bozótjának tekervényes útjairól a prófétai tisztalelkűség napvilágos síkjára terelte vissza a zsidóságot. Hogy aztán a hitoktatásban egyesek a prófétizmusnál állapotok meg és a rabbinizmust csaknem agyonhallgatták, az életben pedig a prófétizmust is lemosolyogták; hogy a talmudból semmit sem nyújtottak az új nemzedéknek, holott ebben gyökerezik a tényleges zsidóság minden idegszálával: az nem a haladás bűne, hanem ama slendriáné, mely a *konzervatív gondolkodás álláspontjáról az egész hitoktatást negligálta*, szükséges rossznak, állami kényszernek nézte és azzal vonult

*) Ezzel a mélyenjáró cikkel és dr. Fischer Benjamin főrabbi legutóbbi magas szempontú vezércikkével méltóan szóhoz jutottak a „haladás — halódás“ súlyos problémája körül kialakult legkülönbözőbb felfogások és ezzel az érdekes és tanulságos „hitvitát“ bezárjuk. Szerk.

vissza a tétlenség várába: „uleroso omar, lomo le-szappér chukkoj“ (az istentelennek azt mondja Isten, minék is neki az én törvényeimet felsorolni?).

Ha a haladó irány új zsidó tudománya nem is teremtett új vallásos értékeket, sőt a régiek hitelét is nagyon megtépázta, vajjon *Buber Martin* neochaszidizmusa, izzó zsidóimádata, vagy *Cohen Hermann* filozófiája, mely a prófétaságot az emberi eszmélés legmagasabb piedesztáljára helyezi, jótékony hatásában nem fogja-e túlszárnyalni a mult század nagy talmudi tekintélyeiét vagy akár *S. R. Hirsch* neoorthodoxiáját?

A reformkorszak európaiasításának egyik fő-törekvése volt a *rend* megteremtése az istentiszteleten. Ez nem vallási követelmény volt, csak vélt esztétikai ideál, mert valójában a spontán érzelmegnyilvánítás, minő az igazi imádság, nem is igényli a formatökélyt, csak úgy, mint az anya halálos ágyánál felhangzó jajveszéklés nem fog kotta után igazodni. A „rend“ inkább katonai gyakorlótérre és táncterembe kívánkozik, mint meghitt zsinagógába. Csak a nagyméretű, sok egymással szemben álló idegen hívet magába fogadó templom kívánta meg az uralkodó egyházakban már a római imperium átvételének ideje óta meghonosodott szigorú rendelkezést. *Az kényszerítette rá a rabbira és egyéb funkcionáriusokra az egyházi egyenruhát, mely őket egyéniségtelen domesticoknak tünteti fel, rabbit és kargyereket egyaránt*, az adott új hangot a régimódi tanításnak, a kenetes prédikáció páthoszáat, az tette szükségessé az ima zajának leküzdését énekkar szervezésével. Tehát nem a haladás immanens elve termelte ki e zsidótlan formákat, hanem a külső helyzet, a zsidóságnak városokba való tódulása, az elvárosiasodás, a lelkiségnek elmechanizálódása, amit újabban Rathenau és Spengler *kultúrával* szemben *civilizációnak* neveznek.

Evvel szemben ép az erőltetett, csak visszahatásként jelentkező *műkonzervativizmus* az, mely a haladás törekvéseit meghiusítja és szinte nevetségessé teszi eredményeit. A zsidó konzervatív individualizmus nem veszi be az uniformizált ének feszélyét, hanem áhítatának régi szabad formában, hangos és folyékony imaelmondásban ad kifejezést; külön megtűri a kart, mely most nem azt a rendeltetést tölti be, mire a haladás kontemplálta, hogy tudniillik a közönség szabályozott imáját vezesse, hanem külön tagként ékelődik kántor és közönség közé, úgyhogy ennek is, annak is énekeit ismétli és így kapjuk ma példának okáért a tórakivételekori „Adonáj, Adonáj“-t hatszorosan, ami az új generációra *elviselhetetlenül vontattá teszi az istentiszteletet*. Ha még hozzávesszük az újabban mindjobban elharapózó műchazonuszt, azaz kántorkodást, mely a szavak ismétlésében valóságos orgiákat űz, némely vidéki templomban

egészen a szótaggargarizálásig megy: ennek a modern érzéket sértő hatását nem ellensúlyozza az az érv, mely bizonyára a rabbikat is visszatartja a közönség részéről a szokás visszafojtásától, hogy tudniillik ez az előadási mód a vallásos emfázis kifejezője és ébresztője. Mert hol van egy betanult és állandóan ismétlődő ének mögött az áhitatnak az az aranytartaléka, mely ekkora szóhypertrophia fedezetéül szolgálna?

Van számos kinövése a haladásnak, annak az ürességnek, melyet a szivekben hagy és mely aztán régi pogányias dudváknak szolgál tápláló talajául. Ilyen a túlburjánzó halotti kultusz, az a jelenség példának okáért, hogy a *Kinyilatkoztatás ünnepe puszta mazkir-alkalommal zúgorodott* és melynek mintegy észrevétlen visszhangja, hogy a barmicvafogadalomban is központi jelentőséget nyert a héber eredetiben való idézet révén a „tiszteld atyádat és anyádat“ igéje, mely pedig sok esetben dezuálja az előző fogadalmat és alternatívája annak, hogy „ünnepeimet tartsátok meg“.

De menjünk a templomból az iskolába. Itt sokféle kép között az is tárul elénk, melyet a *Mult és Jövő* szeptemberi számában *Berend Pál* ecsetelt és melyet megismételni nem akarok. Lehet, hogy némelyek chillul hasémnek veszik cikkét, lehet, hogy a jóhiszeműek örülnek, hogy azzal némiképp közelebb hozta a kilátást, hogy egyszer a vezetőség csak kinyomja a kelevényt és ezzel nagy szolgálatot tett a legszentebb ügynek, de én azon esem gondolkodóba, hogyan is lehetséges az, hogy ép a hitoktatás a legkorhadtabb alkotás, néhol mérget és ürmöt termő gyökér, állandó panasz tárgyát képező munka, holott ennek adminisztrációja és irányítása szakemberekre van bízva? A dolog mélyére tekintve azonban, itt is a romboló haladás indítékait a renyhe konzervativizmusban kell fölfedeznünk, mely a modern tananyagú hitoktatást a régivel szemben lekicsinyli, semmibe veszi. Erre vezethető vissza a sajnálatos tény is, hogy míg rabbi- és tanítóképzőink növendékei teljes fölszereltségben sóvárognak egy-egy hitoktatói állás után, oldalvást beszivárgó világi potentátumoktól ajánlólevelet felmutató laikusoknak engedünk teret, leszorítva a kar nívóját és disgustálva az érdemesebb pályázókat. Nem mentség az, hogy képzettek sem mindig válnak be. Mert ennek is abban rejlik az oka, hogy konzervatív korok hagyatékát kritikátlanul vesszük át tananyagunkba (példának okáért az elemi iskola első osztályában az áldásmondást a villámra, mennydörgésre stb., holott ezek elmondására soha sincs alkalom, lévén a kalap az előszoba fogasán) és így voltaképp a nagytiszteletű orthodox dajján életrendjét tanítjuk, holott ő maga azon a helyen jobban válogatná meg anyagát.

Kiss Arnold a halodásból a kiutat abban az új eszmében látja, mely maga is *csak a haladás útján csirázhatott ki*: a cionizmusban. Ámde a diaszpórában maradók problémáit ez nem végkép

oldja meg és így keresnünk kell más módot is, hogy a defaitizmust leküzdjük. Megtaláljuk azt, ha a kóros jelenséget egyetemesebb jelenség körébe vonjuk és ez: az az *evolució*, melynek titkos gondviselészerű célpontját még nem látjuk. A „junggermanischer Glaube“ egyik apostola a vallásosság kivesztét szintén felpanaszolja, de ebben csak reakciót ismer fel a germán pogányságra ezer évvel ezelőtt erőszakolt kereszténységgel szemben. Ha nem is pogánylázadás, de a középkorias rigozitással szemben való reakció lehet a halodásunk is.

Thomas Mann szerint viszont korunkban a szellem negálása is szellem terméke; a testiség kultusza, a sportmánia is tudatalatti filozófia gyümölcse, új koncepció, mely szerint testnek és léleknek egyesülnie kell; ennek köszönhetjük a test szépülését, márpedig szépnek lenni egyben humanizmus is. Ki tudja, nem zsidó erényeket termel-e ki épúgy ez a mi „halodásunk“ is?

Vigasztaló jelenség az is, hogy Amerikában a legszélsőbb reformiránynak Sunday-schooljaiban az ifjúság hitoktatása visszatereli a szülőket is a zsidósághoz és templomhoz, igaz, ott a vallás tanárnak nagyobb a tekintélye és népszerűsége, néhol a fizetése is, mint a rabbié. Hamburgban 46 százaléka a zsidó házasságoknak vegyes, de a *Bnei Brith páholyok az oly tagot kirekesztik keblükből, ki gyermekeit nem a zsidóságban neveli. És ez az alulról jövő társadalmi bojkott hatásosabbnak bizonyul minden felülről való lelki gondozásnál.* És Roshasónó napjának filozófiai eszmekörébe von Dosztojevskijnek az a szava, mely szerint „minden kormányforma, minden uralmon levő társadalmi elmélet, minden vagyon és tudomány semmivé lesz — a zsidóságot kivéve, mely nem veszi fejét és ismét felülkerekedik“. „Felülkerekedik benne — *Thomas Mann* szerint — a gondolat, hogy a testvériség, a nemzeti egység valláserkölcsös alapon állhat meg csak.“ A jövőbeli egyesült Európa is a nemzetiségi árnyalatoakat letompítja majd és akkor a zsidóság önérzete, életbátorsága is kiújul még s új színben pompázik.

Szóval, ne essünk kétségbe a halodáson és ne csípjük orcánkra a konzervativizmus életpírját, mert annak úgysem lesz hitele és az nem ránt ki bennünket a halodásból. Az orthodoxiának engedjük át azt a rendeltetést, hogy a vallás *intenzitása* fölött örködjék; a mienk, kiknek a haladásban gyökerezik existenciánk, legyen az *extenzitásra* való törekedés, a mennél szélesebb köröknek belevonása a vallásos életbe. Nem a jelszavakon és nem árnyalaton múlik a zsidóság fenmaradása, hanem befelé: törekvéseink komolyságán, fölfelé: buzgóságunknak a harciasságig menő erélyén és lefelé: módszerünk tapintatosságán. Ezzel a gondolattal olvassuk majd az ünnepi haftórában, hogy Ráchel nem siratja már gyermekeit, hogy nincsenek, hanem megvigasztalódik a tudaton, hogy visszatérnek határaik közé.

Franz Philippson

A nyugateurópai zsidóságnak egyik legkitűnőbb vezérférfia tünt el július 7-én, Franz Philippsonnal. Philippson Lajosnak, a modern zsidó publicisztika megteremtőjének második fia volt, Magdeburgban született 1851 március 12-én. Tizennégy éves korában Brüsszelbe került, ahol az akkor világhírű Kahn-féle kereskedelmi iskolának tanulója lett, csakhamar pedig az Errera-féle bankházba lépett be, amely különösen az 1870-es háború hadisarcának lebonyolítása terén játszott előkelő szerepet. A fiatal Philippson csakhamar önállósítja magát és a belga pénzügyi világ legelső helyeinek egyikét foglalja el. Volt főnöke helyére az olasz király főkonzulnak nevezi ki. Brüsszel város pénzügyeinek szanálása az örökemlékű Buis liberális polgármester-sége alatt Philippson nevéhez fűződik, aki a legtöbb belga tartomány bankára is volt. Amikor II. Lipót belga király a Kongó szabadállamot megalapította, Philippson azon kevesek közé tartozott, aki az uralkodó koncepcióját szívvel-lélekkel átérték és az alapítás pillanatától kezdve a későbbi belga kolónia kiépítésének, különösen pedig a kongói vasut alapításának egyik legelső faktora volt. A belga kormányoknak évtizedeken keresztül pénzügyi tanácsadója volt, ami nem gátolta meg abban, hogy — bár a háború előtti húsz évben állandóan klerikális kormányai voltak Belgiumnak — a liberális pártnak exponált tagja ne legyen. És amint a politikában, úgy felekezeti szempontból is annak a liberálistusznak volt képviselője, amelynek irányát atyja szabta meg. A brüsszeli hitközségnek hosszú évtizedek óta elnöke volt és háza is minden előkelősége mellett a felvilágosodott vallásosság otthona volt. Örökké emlékeztetése azoknak, akik részesei lehettek a nála tartott széder-esték, amikor az asztal körül Sam Wiener, államminiszter-szenátor, a belga király legmeghittebb tanácsadója, egyetemi tanárok, magasrangú angol katonatisztek énekelték frakkban, cylinderben az ősi dallamokat és libériás inasok sora töltötte Palesztina borát és szolgálta fel a hagyományos ételeket.

Munkásságának jelentékeny részét Philippson az Ica-nak szentelte, amelynek alapítása óta elnöke, Narcisse Leven halála óta pedig elnöke volt. E hatalmas intézménynek minden mozzanata az ő kezén ment át és már Leven életében is a tulajdonképpeni vezetést Philippson látta el. Az ő nagykiterjedésű üzleti és politikai összeköttetései tették lehetővé az argentinai, de különösen a brazilai zsidó gyarmatok nagyarányú fejlesztését. Nap-nap után érkeztek brüsszeli irodájába Párisból az Ica-jelentések és javaslatok vaskos kötegei és diszpozíciói mindig, mindenkor az intézmény nagyarányú előmozdítását szolgálták. Különösen áldásos volt az intézmény munkássága a kelet-európai zsidók körében teremtett sokszáz hitel-

Franz Philippsohn

szövetkezet megalakításával és fentartásával, amelyek az utóbbi években az Ica és a Joint Distribution Committee közös szerve, a Joint Reconstruction Foundation tartott fenn.

Emellett a zsidó tudomány minden nagyobb-szabású megmozdulásának áldozatkész előmozdítója volt és többek közt atyja születésének százados fordulóján tanszéket alapított a berlini Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums-on. Vele egyike azoknak dőlt ki, akiknek a zsidósághoz való ragaszkodása szent tradíció alapult és akinek hűsége példa azoknak, akik az övéhez távolról sem hasonlítható magas polcon tehernek látják zsidó voltukat.

Naményi Ernő.

ABEL PANN ÚJ BIBLIAI MAPPÁJA

Jeruzsálemben készült

100 színes kőrajz

Mózes öt könyvéhez.

==== **Eredeti bibliai idézetekkel** ====

Megrendelhető a „Múlt és Jövő” kiadónivatala útján
Budapest, VI, Révay-utca 14.

האוקספורדיאנים

THE SAVIOURS OF ENGLAND'S HONOUR:

Anglia becsületének megmentői: „AZ OXFORDIAK!”

גואלי כבוד של אנגליה:

— The Oxfordians!

Levél Palesztinából

Dr. Barsi Dezső telavivi főorvostól, a budai hitközség volt elnökétől, aki íróművésznő feleségével és négy gyermekével együtt a Szentföld első chalucái közt foglal helyet, kaptuk az alábbi levelet, amely a legkompetensebben világítja meg a palesztinai helyzetet. A cikkben közölt rajzok a „Meoraoth Erec-Jisroel” („Palesztina eseményei, táviratok és tudósítások rajzokban”) című nagy feltűnést keltett füzetből valók, amelynek szövegei Hameirtől, rajzai a nagytehetségű Nachum Guttmantól származnak.

Tel-Aviv, 1929 szeptember 18.

Igen Tisztelt Főszerkesztő Uram!

Tegnap érkezett meg hozzánk a *Mult és Jövő* szeptemberi száma és benne az Ön vezércikke: „Cionnak drága gyermekei...”. Engedje meg, hogy nemcsak a magam, hanem az itt élő magyarországi

— „ואני רציתי להגן עליהם.”

— “And I wanted to defend them”

— „אני כרתתי ראשי יהודים.”

— “I cut off the heads of Jews”

FIFTY — FIFTY

„Én megvédeni akartam őket”

„Én levágtam a zsidók fejét”

zsidók túlnyomó többségének nevében is a legmelegebb köszönetünket és elragadtatásunkat fejezzem ki a cikk írójának. Sötét szomorúságunk egén az első fénysugár. Végre megtalálta a galuth zsidó zszurnalisztikája azt a hangot és azt az irányt, amelyet régtől fogva vártunk tőle és amely örökös ömlengés és takargatás helyett, *reá mutasson a fájó sebekre is*. Kellett volna ez nemcsak magunkért, hanem Anglia és az itteni angol exozitura miatt is. Így, hogy látták, hogy mi minden sérelmet eltussolunk, minden gyalázatot elbagatelizünk és a zsidó zszurnalisztika majdnem teljesen

(לועדת החקירה) — ידו של מי היא?

THE GAME. (To the Commission of Inquiry) — Whose hand is it? A JÁTÉKOS. (A nyomozó bizottsághoz): „Kinek a keze?”

orientálatlan helyzetünkről és jövőnkről, azt hitték, hogy teljesen szabad kezük van velünk szemben és szabad prédái vagyunk minden politikai kalandorságuknak.

És dacára annak, hogy minden kritikai írásnál félnünk kellett, hogy zsidó ellenségeink ikránkba harapnak és még jobban fogják destruktív munkájukat folytatni, kötözés és gyógyítás helyett piszkos ujjakkal vájkálván sebeinkben, mégsem lett volna szabad annyira menni, hogy egyáltalán elhallgattak mindent és csak a központi vezetés kommunikéit regisztrálták. Nem volt érdemes több cionista lapot olvasni, mert minden országban minden lap valóságos uniformisban jelent meg, ami a híreket és ujdonságokat

illeti. Ha pedig valami „eredeti“ cikk vagy elmefuttatás jelent meg ezeken kívül, abban igazán nem volt köszönet, mert annyi dilettantizmus, annyi ignorantiaja a valódi helyzetnek és állapotoknak rítt ki belőlük, hogy az ember nem tudta, nevéssen-e rajtuk, vagy sírjon felettük.

De igaza van Főszerkesztő Uramnak:

„Osamnu“...! Valamennyien vétkeztünk... Nemcsak a sajtó.

A bűnbánás és magábaszállás eme szent napjaiban, melyekben Isten keze is oly súlyosan nehezedett ránk, térjünk magunkba mindnyájan és lássuk be, hogy nem ez az az út, amelyen tovább haladhatunk.

— AND WHO DEFENDED HAIFA ?

„KI VÉDTE HAIFAT?“

A zsidóságnak le kell mosnia magáról a gyalázatot, amelyet önmagára kent, mikor majdnem kétezer éves elnyomás, lealázás, sanyargatás és ide-oda rugatás után felajánlották neki, hogy ősi hazájában szabad otthont építsen és nem sietett két kézzel és ezrek és ezrek özönlésével az építési munkához. Akkor még nyitva állottak a kapuk, korlátlanok voltak a lehetőségek, de sem számban nem felelt meg az „alijah“ a nagy eszmének, sem a rendelkezésre állított anyagi erők nem feleltek meg a zsidóság anyagi helyzetének a galuth országaiban. Azóta... igen azóta: bezárultak a kapuk, a zsidó ki lett rekesztve a saját „nemzeti otthon“-ából és ősapáink Istentől odaesküdött földjéből, a pénzt pedig, amit kicsinyes féltékenységből vagy csúf anyagiasságból nem adtak a nagy megváltás oltárára, azt kifacsarta belőlük az adóprés, kiszedte zsebeikből a gazdasági elnyomatás mindenféle alakja.

Vezetőségünk pedig kell, hogy megtanulja,

המגינים: — שקיעת־יפו נהדרת בארץ הקדושה.

רומנטיקה:

ROMANCE: The defenders: —“What a wonderful sunset in the Holy Land”.

ROMANTIKA:

A védők: „Milyen gyönyörű naplemente a Szentföldön“

hogy mi sohasem állottunk a „tolerari posse“ álláspontján, mi soha nem alkudtunk le szent kötelességeinkből, de szent jogainkból sem. Szenvedtünk, martirhalált haltunk, de nem engedtünk és nem alkudtunk. Mert amit elvesznek tőlünk erővel és hatalmi szóval, azt még visszakaphatjuk, de amiről önmagunk mondtunk le, azt soha vissza nem kapjuk többé. Az erőviszonyok változnak és a hatalmi konstellációk máról-holnapra eltolódhat-

הבטחון: יהודי צפח נמצאים בבטחון בניה הממשלה. בעיר שקט. (בעתונית)

PUBLIC SECURITY: The Jews of Safad are in security in Government house. The town is quiet.

KÖZBIZTONSÁG: Szafed zsidói biztonságban vannak a kormány házában. A városban teljes a nyugalom. (Az újságokból.)

(סלגרמה)

על הגבה: המשטרה הערבית עמדה על הגבה.

UP TO THE MARK: "The Arab Police was up to the mark"

(telegram)

A HELYZET MAGASLATÁN:

„Az arab rendőség a helyzet magaslatán állott.“ (Távírat.)

nak és akkor újra a régi teljességben állunk a világ előtt és követelhetjük isteni szent örökségünket: ősi földünket, ősi határait. Sem többet, sem kevesebbet. *Mi nem akarjuk senki országát és földjét, de a mienket se vegyék el semmi politikai paktumok és kibúvók fejében.*

Mi nem ártunk avval senkinek, hogy visszajövjünk ősi földünkre, akár maréknyian leszünk, akár milliónyian. Minket szent törvényünk kötelez: „Egy törvény legyen nektek és az idegen nemzetiségűnek, aki köztetek lakik...“ Egy parancs

és egy törvény nektek és az idegeneknek...“ „És az idegen nemzetiségűt el ne nyomd és meg ne rövidítsd jogában, mert emlékezz, hogy ti is idegenek voltatok Egyiptom országában...“

A mi szent Tanunk nem ismeri az „európai civilizáció“ úgynevezett „kisebbségi jogait“ és a másod- és harmadosztályú állampolgárokat, hanem csak egy jogot ismer. És *ebben* van megoldva az egész mondvacsinált „arabkérdés“. A mi törvényeink alapján nincs és nem is lehet arabkérdés.

Minél inkább lenne igazában „nemzeti otthonunk“ Palesztina' és minél teljesebb volna a zsidó befolyás és uralom ebben az országban, annál kevésbé lehetne szó valamely idegen néptörzs elnyomásáról, vagy hátrányban részesítéséről. Eddig is csak áldást és jólétet, emberhez méltó életmódot hoztunk az araboknak. Mocsaraikat és homok-

(כעתונים)

התמרקון הערבים כנפת דורשים מאח הממשלה לפרק את הנשק מן היהודים

DISARM!

«The Arabs of Sa'ad demand of the Government to disarm the... Jews.» (Newspapers)

LEFEGYVERZÉS! „A szafedi arabok kényszerítik a kormányt, hogy fegyverezze le... a zsidókat.“ (Az újságokból.)

האשמים: שמעתי בועה על כעסי טראות שנעשו באנשים מן הישוב היהודי מחוסרי הגנת חובתי הראשונה להטיל עונש חמור על כל אלה שימצאו אשמים בדבר.

האשמים: זין צ'נסלור

THE GUILTY: "I have heard with horror of the atrocious acts committed upon defenceless members of the Jewish population. My first duty is to inflict stern punishment upon all those found guilty thereof." (Official Proclamation).

A BÜNÖSÖK: „Borzalommal értesültem azokról a vadságokról, melyeket a védtelen zsidó lakosság ellen elkövettek. Első kötelességem, hogy szigorúan megbüntessem azokat, akik bűnösnek találtnak.“ (A kormányzó kiáltványából.)

pusztáikat drága aranyon váltottuk meg, a munkabíró kezeknek munkát, természetvényeiknek piacot adtunk, a fellahot felszabadítottuk rabszolgatartóik, az effendik kezéből.

Az egész dolog, ami történt, nem is történt volna meg, ha csak a városi és a letelepedett arabokról lett volna szó, de az effendik és a mufti angol pártfogói jóelőre egész beduin hordákat eresztettek be fölfegyverezve az országba, hogy a netalán vonakodó autochton arabokat részben kényszerítsék, részben animálják a rablásra és a gyalázatosságokra.

Ha valaki azt hiszi, hogy az a szegényfolt, ami Anglia nemzeti és politikai presztizsén esett, csak valami hatással is volt az itteni állapotokra, az nagyon csalódik. Részletekbe itt nem bocsátkozhatom, de Főszerkesztő Uram bizonyára figyelemmel kíséri a szentföldi zsidó sajtót és értesülve van mindenről. Csak egyet a nap-napi virágcsokorból: a „barbár“ Oroszországban, ahol szintén állami hivatalnokok és kormányzók intézték a

pogromokat, *soha a védekezőket meg nem büntették*. Oly elemi joga minden embernek, hogy védje a maga és családja életét gyilkosok és rablók ellen, hogy ennek a magától értetődő „születési jognak“ megdöntésére nem is gondoltak. A „művelt“, a nagy, a gentleman Angliáé a dicsőség, hogy az ellenkező irányban szerepeljen úttörőként. Nálunk ép annyira itélik el a gyilkos arabot, mint azt a zsidót, akit följelentenek, hogy fegyverrel védekezett a támadások idején, vagy akinek ugyanaz az arab rendőr, aki elősegítette, vagy pláne vezette a támadásokat, a házkutatásnál fegyvert talál.

És az a bizonyos „parlamenti bizottság“ is akkor fog itt kiszállni, mikor a helyi kormány már eltüntette a látható bizonyítékok legnagyobb részét és csak szóbeli tanúzásra lesznek utalva, ahol a mi tanuink ellen ötször annyi arab tanu lesz, aki, ha kell, megesküszik a legnagyobb hazugságokra is. Hisz „hitetlenek“ ellen szól az esküje.

Igy nem mehet tovább a dolog. Arra a rettenetes csapásra, mely az egész zsidóságot érte — még azokat is, akik nem tudják, vagy tudatosan nem akarják megérezni — csak egy felelet lehet Főszerkesztő Uram szerint: az egész zsidóság összefogása egy hatalmas építők munkában. „Ugy, amint 1921-ben nem csüggedés következett be, hanem dacos emelkedés és minden várakozást felülmúló alijah, úgy még dacosabb és méltóbb legyen a felelet 1929-re.“

Csak hogy van egy nagyon, igen nagyon nagy különbség 1921 és 1929 között. Ez a különbség, bár imponderabilis, de mégis oly súlyosan esik latba, hogy egyelőre ellensúlyozni semmivel sem tudjuk. Ez a különbség: *a bizalom*. 1921-ben még bízunk és teljes hittel hittünk Angliában és a vezetőség szép biztatásaiban. Az akkori „kilengéseket“ — mert valóban csak annak nevezhetjük — csak *egynéhány itteni* angol hivatalnok és arab szövetségesei machinációjának tartottuk, de ma látjuk, hogy a kórság végig terjedt az egész adminisztráción, hogy London szemet huny a tények előtt és hogy a Cionista Vezetőség szép frázisai és biztatásai bázis és hátvéd nélkül állanak; csak jámbor óhajok és csittítások.

Ma *tényeket* várunk úgy az angol kormány, mint az „Agency“ vezetőségétől. Az nem lehet, hogy annyi könny, vér és áldozat hiába hulljanak és amit hangyaszorgalommal építünk egy-egy évtized alatt, egy éjjel viharának, a ránkuszított emberállat féktelenné szabadított vadságának essék áldozatul.

Mi becsületes adminisztrációt kívánunk, olyan emberekkel, akik hűségesküt tesznek Angliának és a zsidó nemzeti otthonnak. Akik teljes erejükből törekszenek megfelelni azoknak a kötelességeknek, melyeket a népek szövetsége a mandátumban rájuk rótt. Mi *valóságos* védelmet követelünk. Mert amíg ez nincs, amíg a földműves nem tudja, hogy amit vet, ki fogja learatni és amit betakarít, ki fogja elhasználni, amíg nem tudja, hogy a fát,

הנסית! - בעד כל יהודי הרוג - פשר סגרויות 'מברוק'.

THE INSTIGATOR: - For every Jew killed ten cigarettes Mabrouk.

A FELBUJTÓ:

„Minden megölt zsidóért tíz 'Mabruk' cigarettát“

melyet ültet és ápol, holnap nem csavarják-e ki vandál kezek, melyek 400 év alatt csak pusztaságot, karsztot és halálhozó mocsarakat tudtak itt produkálni; amíg a gyáros, az iparos nem tudja, hogy keserves munka- és pénzáldozat után vámmokkal agyontámogatott gyárát holnap nem ége-

שרשרת הוהב מחומת ירושלים ועד כסדה - מתל-חי ועד חולדה... ועד... ועד...

מגלת חולדה (איך נסלו גבורים!)

THE SCROLL OF HULDA (HOW HEROES FELL!). The Golden chain: From the walls of Jerusalem to Masada — from Tel-Hai to Hulda and to... and to...

CHULDA MEGILLÁJA (Mint estek el a hősök):

Az arany lánc: Jeruzsálem falaitól Macadáig. Tel-Chájtól Chuldáig és tovább... tovább...

tik-e le porig; amíg, aki házat épít nem tudja, holnap nem-e rombolják azt le vad hordák és nem hordják-e el nehéz munkában, lassan összegyűjtött házberendezését, nem tépik-e el a tudós könyveit és kéziratait, nem törlik-e össze a művész alkotásait, az orvos szerszámain, — addig hiábavaló minden dacosság és kitartás. Amíg a jogot kereső nem talál igazságos jogot, amelyre támaszkodhatik és amíg a meglévő jogot is kétféleképp mérik, addig nincs és nem lehet bizalom és nyugodtság. Ezek nélkül pedig nincs építés.

Becsületes közigazgatás, élén oly talpig egyes és becsületes emberrel, mint Lord Plumer volt. Kicserélése az eddigi — teljesen insufficiens — hivatalnokoknak, akiknek kezeihez ártatlanok vére tapad és akik örökös „tövisök oldalainkban“ és megakadályozói, hogy béke és megértés jöjjön létre az itt élő népek között. Kicserélése a meg nem bízható és a rablók sok helyen együtt rabló arab rendőrségnek és helyette zsidók alkalmazása rendőrségnél és katonaságnál. Ez legyen legközelebbi munkánk és törekvéseink programja: egyeseknek, sajtónak és az „Agency“ vezetőségének. Az országot feltételek és korlátozások nélkül meg kell nyitni a zsidó bevándorlás előtt (arabot és sudanit most is korlátozás nélkül eresztene be a „zsidó nemzeti otthonba“), zsidó csendőrséget kell felállítani. Továbbá, ami tán még fontosabb, meg kell tanulnunk *csendben*, kevesebb hűhóval és blöffel dolgozni és ne minden nagy kegyesen engedélyezett 2—3 certifikátummal olyan lármát csapni, mintha már egy hét múlva 5—6 millió zsidó volna az országban. És ha valamelyik cionista vezetőt fogad valamelyik miniszter, vagy államférfi és egy-két jó szót mond neki, nem kell mindjárt olyan örült ujságorkánt rendezni, mintha egész Ázsiát Palesztinához csatolták volna. „Tace si face“, mondja a román közmondás.

Igaza van Főszerkesztő Uramnak: Nem elég a gyászkeretes cikkek, nem elég az adományperselyek csörgetése. Ne ebben merüljön ki a zsidóság cselekvése ezekben a sorsdöntő időkben. Én tudom, hogy Főszerkesztő Ur az első sorokban fog velünk küzdeni és ebben a tudatban üdvözlöm újra igaz tisztelettel, régi híve

Dr. Barsi Dezső.

A. M. Roth rabbi — Herzl híve

Gottlieb pápai főrabbinak korai halála újból felidézi közvetlen elődjének, A. M. Rothnak emlékét, aki közel egy negyedszázaddal ezelőtt hunyt el és akinek helyét majdnem egy negyedszázadig betöltetlenül hagyták. Roth főrabbi egyéniségének emléke megnehezítette a méltó utód választását és amikor ez több mint két évtized után megtörtént, lesújtott a tragikus végzet és Gottlieb főrabbi alig néhány hónapi áldásdús működés után újra árván hagyta a pápai hitközséget.

A pápai hitközség, amelynek valaha Löw Lipót és dr. Klein Mór is lelkipásztorai voltak, úgy látszik, alkalmas talaj a zsidó kulturharcosok számára. Így történhetett, hogy Pápán Roth főrabbi mint első a magyarországi orthodox rabbik közül, a cionizmushoz csatlakozott, természetesen mint a Mizrachinak, a mozgalom orthodox irányzatának híve. De nem elégedett meg hallgatóságos csatlakozással, hanem nyílt harcosa is lett az eszmének, amelyet egyszer helyesnek ismert fel. Megjelenik a cionista kongresszuson, ahol Herzl nagy szimpátiával fordul feléje (emlékirataiban meg is emlékezik róla) és mikor ezért itthon sorozatos támadásokat indítanak ellene, kifejti álláspontját, mindent megtesz, hogy szétoszlassa a félreértéseket és könyvbe foglalja a cioni gondolatnak orthodox szempontból való megvilágítását. Ebben a könyvben, amely „Der Zionismus vom Standpunkte der jüdischen Orthodoxie“ címen jelent meg, szembeáll azokkal, akik nem akarnak együttműködni az állítólag vallástalan elemekkel és hivatkozik a legtekintélyesebb orthodox rabbi-kapacitásokra, akik az ő felfogását igazolják. Megírja a kongresszusról való benyomásait, ahol találkozott a diaszpóra minden tájáról összesereglett testvéreivel és valóságos lelkesedéssel szól éppen azokról a vallástalan miliőben nevelkedett elemekről, akiket a zsidó renaissance gondolata visszavezetett a zsidósághoz: „Az öröme és ujjongásnak legmagasabb érzése reszketett át rajtam, mikor először szólított meg az egyik delegátus a kongresszus termében héber nyelven és nekem is alkalmat adott rá, hogy héberül feleljek neki. De egyszersmind elfogott a fájdalom, mikor itt tudatára ébredtem a zsidóság szétforgácsoltságának, mikor a zsidó delegátusoknak legkülönbözőbb nyelveken kellett

צוית רבך הנאמן העדין המסורתיים
 מויה שמואל גאטליעב זצ"ק ז"ל ז"ע אב"ד
 רב"ק דק"ק סאטא יע"א וסלמנים אב"ד דק"ק טאלטשווא
 יע"א ויאשית סלמנים וראב"ד דק"ק שוויטשקעלעמען יע"א
 נפטר אור ליום ו' עש"ס ס"ה ה' שרה ס"ה חשן תרס"ט ל"ס

Gottlieb S., a nemrég elhunyt pápai főrabbi

Néhai A. M. Roth, pápai főrabbi

beszélőnk. A nemzeti nyelv köteléke, amely más népeket egyesít, nálunk elveszett. Összejövünk testvéreinkkel és nem értjük egymást. Boldog az, aki legalább valamit tud héberül. Másrészt pedig, mikor ott láttam a kongresszus termében a talmudtudósokat, a tóra nagyjait a világ különböző részeiről, átéreztem, hogy mégsem özvegy Izrael...”

Nagy heroizmus kellett ahhoz, hogy 25 évvel ezelőtt egy orthodox rabbi zászlót merjen bontani egy eszméért, amelyet újszerűsége miatt is mindenfelé gyanakvással fogadtak. De Roth főrabbi a meggyőződés embere volt. Akkor is, amikor mint földbirtokos nem fogadta el a sanzi caddiknak a szombati munkáltatást a földbirtokosoknak megengedő könnyítését, mire egyszer a „sanzi“, mikor ott járt nála, így szólította meg: „Sind Sie das der Jüd, der von mein Heter keinen Gebrauch macht?“ Az igenlő válasza a főhelyre ültette és a chaszidok ámulva látták, milyen nagy tisztességben részesíti a cadik ezt a cilinderes „datsch“-t.

Több helyről felajánlották neki a rabbi méltóságot, így New-Yorkból is, ahová hire eljutott, de ő miután rövid ideig Eperjesen működött, inkább Pápa mellett döntött.

Írásai közül keveset adott ki életében. Most, halálának 25 éves évfordulójára készülnek gyermekei tudományos hagyatékának megjelentetésére. Érdekesek nagy közvetlenséggel megírt memoirjai, amelyek egy harmonikus szép élet lelki eseményeit tárják elénk azzal a hittel és őszinteséggel, amely Roth főrabbi lelkét eltöltötte.

Max Nordau: Doktor Kohn

A *Mult és Jövő* még a tavasszal jelentette, hogy a Sombori Zsidó Ifjusági Egyesület Max Nordau egyetlen zsidó tárgyú drámájának előadására készül.

Hosszú hónapok nehéz, de lelkes munkája után végre megvalósult az egyesület régi vágya. Ez az egyesület, amely a jugoszláviai zsidó egyesületek között talán a legmostohább viszonyok közepette is tántoríthatatlan szeretettel szolgálja a zsidó kultúrát, néhány évvel ezelőtt egyszer már fényes tanujelét adta életrevalóságának, amidőn óriási sikerrel előadta Goldfaden *Szulamit*-jét. Az egyesület csak önmagához maradt méltó, amidőn most Max Nordau ezen megrázó drámáját nem kisebb sikerrel mutatta be Sombor város közönségének.

Moser (azelőtt Mózes) és Doktor Kohn két generációnak a képviselői. Két típus.

Az előbbi fölveszi az evangélikus vallást és be-nősül egy evangélikus családba — amint mondja — csak azért, hogy teljesen beolvadjon a német népbe. Az utóbbi megmarad neve és népe mellett, mert így is egynek érzi magát a német néppel.

Moser fölveszi az evangélikus vallást, bár vallás dolgában teljesen indifferens.

Moser még azt hiszi, hogy nevének és vallásának fölcserélése által teljesen befogadtatott abba a társadalomba, amelybe be akar olvadni. Doktor Kohn már tudja, hogy ez a befogadottság csak látszólagos és annak megvannak a megszabott határai. S bár Doktor Kohn ezt tudja, mégis megkéri Moser leányát feleségül. Ebből fejlődnek ki a dráma izgalmas jelenetei, amelynek megoldására az író csak egy módot talál: a tragikumot. Mosert, mivel leánya iránt való szeretetből beleegyezik a házasságba — felesége és saját gyermekei kitagadják — mint zsidót. Így kell neki az élet legválságosabb pillanatában ráeszmélni, hogy kitérése dacára is teljesen idegenül és elhagyatva áll abban a világban, amelybe be akart olvadni. Doktor Kohn pedig párbajban esik el szerelmese fivérének kezétől, aki nem tudta elviselni a gondolatot, hogy zsidó legyen a sógora. (Doktor Kohn tragikumát egyébként nagyon érdekesen jellemzi egy helyen Achad-Háám. Ennek ismertetése azonban messzire elvinne e sorok céljától.)

Az előadás jóval meghaladta a műkedvelő előadások nivóját. A siker oroszánérdeme *Lebovits* Pálé, az egyesület ügyvezető elnökéé. Nemcsak ő toborozta össze a gárdát, hanem ő rendezte meg az előadást is s ő játszotta el annak egyik főszerepét, a Mosert. Alakítása elsőrendű volt. De elismerést és dicséretet szerzett önmagának is s az egyesületnek is a szereplők minden egyes tagja. A nagyobb szerepekben különösen kiváltak: *Breuer* Rózi — *Moser* Emma; *Glass* Panci — *Krisztina*; *Bokor* Imre — *Doktor Kohn*; *Molnár* Miklós — *Quincke* püspök.

A kisebb szerepekben szintén igen jót nyújtottak: *Abrányi* Ibi, *Tilger* Mihály, *Gross* Arnold, *Gross* József, *Schäffer* Klári, *Schäffer* László, *Bergl* Miklós, *Ungár* Sándor, *Keszler* György, *Spitzer* Márton és *Schultz* Bandi.

Az előadás sikerére jellemző, hogy a sombori előadások hatása alatt a szuboticaiak is meghívták az egyesületet egy előadás megtartására.

Dr. Guttman Simon.

GÁSPÁR BERNÁT ANGOL MŰFORDÍTÁSAI ÉS ZSARGON KÖLTÉSZETE.

Gáspár Bernát költői munkásságát a nagyobb nyilvánosság elé kell tárni. A zsidó irodalmi és közművelődési egyesületekben való fellépése nem eléggé tették ismertté nevét, mely sok megbecsülésre tarthat igényt. Gáspár tulajdonképeni hivatása szerint nyelvmester, különösen az angol nyelvnek igazi mestere, akinek tanítványai között vannak művészek, miniszterek, államférfiak, közéletünk ismert kiválóságai. Tanítványa volt *Vázsonyi Vilmos, Léva József, Csók István, Hubay Jenő* stb. stb. De elsősorban mint műfordító fejt ki jeles munkásságot. Lefordította *Kossuth Lajos* munkáit, beszédeit, *Kossuth Ferenc* megbízásából, továbbá *Herczeg Ferenc* három regényét. Ő fordította angolra az Ungvári-dalokat *Hubay Jenő* zenéjével. Igazán remek teljesítménye: *Madách*: Az ember tragédiájának angolba való átültetése és legutóbb angolra fordította *Patai Józsefnek* „Kabbala“ és „Középső Kapu“ című műveit. Gáspárnak angol műfordítói érdemeit különben a magyar irodalom legjelesebbjei, köztük *Rákosi Jenő, Radó Antal* és *Berzeviczy Albert*, az Akadémia elnöke is elismerő írásokban méltatták. Műveit pedig a kormányzó, a kultuszminisztérium, *Apponyi gróf, Blaha Lujza, Goldziher Ignác, Raffai püspök, Csernoch hercegprimás, Ben-Blumenthal, Hohenlohe hercegnő* és az amerikai nagykövet látták el ajánlósorokkal.

Az utóbbi időben azonban új területre lépett: magyar költőinket megszólaltatja a magyar-zsidók között divó népies zsargonban. Merész vállalkozás, kétségtelen, de meglepő határozott sikere. *Kiss Józsefnek* több versét hangolta át erre a népies zsargonra és ime úgy találtuk, hogy mélyebben nem fejezhette ki az eredeti alkotás sem ezeket az érzéseket, amiket a költő a zsidó lélek és a zsidó szív forrásából merített, mint ez az újraköltés. Sőt mintha a zsargon idioma által közelebről hallanók a zsidó ember szívverését, mélyebbre látnók kedélyvilágába és meghatóbbá válna lelkének megnyilvánulása. Ilyen szempontokból nagyon sikerült például A szegény Arje dala („Lied für Armen Arje“) és Simon Judith balladája. Nagyon kedves kísérlete azután ennek az érdekes műfordításnak, amelyet klasszikus költőink egynémely remekeivel végzett. Így *Petőfit* nagy előszeretettel ülteti át zsargonba és aki elolvassa az Anyám tyukját („Mames Henn“), vagy Szeget szeggel („Middo keneged middo“), Az örült („Der Mesügene“), vagy Arany Lacinak című költeményeit, az már igaz zsidó költészetet talál, amelyben a nagy magyar klasszikus költők ereje a zsidó műfordító nagyszerű népies kifejező tehetségével egyesül.

De átültetett Gáspár sok magyar népdalt is zsargonba, az eredetit utánzó pattogó versekbe, azokat változtatva ki, amelyekben a nép tiszta lelke tükröződik vissza. Eredeti versei között is van sok, amely igaz érzést árul el és a nem éppen könnyen kezelhető zsargon hangulatfestő szépségeit mutatja. Ilyenek: „Meschiachs Zeiten“, „Der Meschümed“, „Nér Chanukko“ stb.

Gáspár Bernátnak még sok versét olvastam át egynéhány nyári pihenőre szánt órában, fenyvesek között, csörgedező patak közelében és a romantikus környezetben megadatott nekem is, hogy igaz örömmel élvezhessem ezt a különleges műfajt. Sajnos, a versek még kéziratban vannak, de érdemesek arra, hogy kiadatásuk által gazdagítsák ezt az irodalmat, mert nemes a tónusuk, tiszta a gondolatmenetük és zsidó érzéstől áthatott minden soruk.

Dr. Fischer Benjámín.

ÚJ KÖNYVEK

DR. MEZEY FERENC ÉLETRAJZA. A Dr. Mezey Ferenc síremlékbizottság megbízásából *dr. Kálmán Ödön* kőbányai főrabbi megírta a magyar zsidóság kimagasló vezérférfiának, az Országos Iroda megdicsőült nagynevű elnökének életrajzát. A 4 ív terjedelmű, emelkedett stílusban megírt munka a tudós szerző eredeti levéltári kutatásai alapján készült és nemcsak hű életrajzot nyújt, hanem egyben vonzó és igen érdekes képét adja a magyar zsidóság négy évtizedes történetének, küzdelmeinek, intézményei megalakulásának és fejlődésének, amelyekkel megdicsőült *dr. Mezey Ferenc* élete össze volt nőve. A síremlékbizottság ezt a történelmi szempontból is igen értékes művet most küldte meg 5, illetve 10 pengős árban a zsidó hitközségeknek, intézményeknek és *dr. Mezey Ferenc* barátai és tisztelőinek. A bevétel az emlékmű felállításának költségeire fog fordíttatni.

DR. SINGER LEÓ ZSOLTÁR-FORDÍTÁSA. Az Aschmodai költője, a zsidó legendák poéta-átültetője, egy újabb hozzá méltó feladatra vállalkozott. Lefordította az összes zoltárokat, nem versekben, de az eredetinek ritmusában, hűséggel a gondolatok hullámszerűségéhez és az ódon erejű versek örök lüktetéséhez. *Dr. Singer Leó* irodalmi működését már több ízben méltattuk. A zoltárok fordításával már azért is jó szolgálatot tett, mert ismeri az eredeti héber szöveg minden kommentárját és tudásának bőségéből válogathatta ki azt, amit a közönség számára a legalkalmasabbnak és legvilágosabbnak talált. A zoltárkönyv eredeti héber szöveggel együtt jelent meg *Schlesinger József* budapesti könyvkiadó ízléses kiadásban.

ZSIDÓK ÁLLAMI SZOLGÁLATBAN. Teljes joggal ezt a címet viselhetné az a vaskos kötet, mely *dr. Pap Salamon* nyugalmazott postafőigazgató tollából „Mikor a halottak feltámadnak“ cím alatt megjelent. A könyv első része tulajdonképen önéletrajz, tele szíorkázó szellemességgel körülburkolt meztelen igazságokkal. Szatira, mely csipked, de nem mar. Oly miliőbe vezet bennünket az író, mely a nagy átlagnak teljesen ismeretlen. A szerző egyébként sem ismeretlen előttünk. Mikor a zsidógyűlölet hullámai a kulminációhoz közeledtek, ő abba a kitüntetett megbízásban részesült, hogy a postai pénzkezelés rendjét új alapokra fektesse. De mikor munkájával elkészült, nem is a „B“, hanem egyenesen a „C“ listára tették. Azok azonban, kiknek útjában állott, megfélemlítettek egyik még le nem tárgyalt reformjavaslatáról, melynek megszületésénél az apa jelenlétét nélkülözni nem lehetett. Reaktiválták tehát a rendelkezési állományba helyezett, sőt már el is parentált főigazgatót, ki azonban — a könyv előszavából idézve — mint eleven anachronizmus nem érezhette magát jól a nyugtalanító nevető örökösök között. Hattyudalának befejezése után maga kérte a nyugdíjaztatását.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható

minden fűszer- és festékkereskedésben

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbinátusának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár – Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6. Tel.: J. 461-91, 92, 98, 94

TOLLHEGYRŐL

MIT TEGYEN A ZSIDÓ, HOGY SZERESSÉK?*)

Az elkeseredés szatirája.

Kis káté izraeliták számára, kik azt akarják, hogy szeressék őket a környező népek és egyuttal végleges terü a zsidókérdés megoldására.

A zsidó ne legyen gazdag.

Ne igyekezzék a zsidó gazdagságra, mert ha megszedi magát és házak, földek, üzletek és pénz fölött rendelkezik fölös mennyiségben, akkor azt mondják, kiuzsorázza a befogadó népet, elveszi mástól a kenyeret és kereseti lehetőséget. Uzsorás, aki szívóssággal összeharácsol mindent. Ha gazdag, akkor irigységet támaszt, ha szép lakása van és előkelően él, akkor csak árt a zsidóságnak. Mert ő nem lehet termelési tényező, ő nem számít művészi mecenásnak, ő nem lehet közbecsült ember — a környező nép szemében; — csak gazdag uzsorás zsidó. Gazdag tehát ne legyen!

A zsidó ne legyen szegény és ne legyen kommunista.

Ne legyen szegény, mert akkor rongyos, nem jól ápolt, szakálla torz, lakása nem higiénikus, unesztétikus a kínló-dása és csak a nyomor statisztikáját növeli. Gyermekei megkommunisták lehetnek. Már pedig a kommunizmus „zsidó” találmány, Marx, Lassale és az orosz kommunizmus egy-néhány reprezentánsa, mind ezt jelenti. Ne akarjon világ-megváltó lenni, ne akarja boldoggá tenni a világot, mert a zsidó az destruktív, a zsidó az csak árt szabad eszméivel.

*) „Népünk” címmel megindult Nagyváradon egy kitűnően szerkesztett új zsidó hetilap. Az első számba írtak Ben Eleázár, dr. Lázár Aurél, dr. Fischer Tivadar, dr. Fischer József kam. képviselők, dr. Stern Mór, Hirsch Akiba stb. Felelős szerkesztő és kiadó Wasserstrom Sándor. — A második számból átvesszük e szellemes és mindenütt találó cikket.

Ezért „jogos” ellene minden óvintézkedés, ezért kell le-törni őket. A zsidó ne legyen szocialista és ne akarja boldogítani a világot, mert ha meg is hal eszméjéért, akkor is bizonyára „önző” céljai voltak és halála is, egy szimuláns tette lesz.

A zsidó ne legyen vallásos!

A zsidó ne egyék kóser húst és ne igyék kóser bort, mert ezáltal bezárkózik általa felállított gettójába és csak egymásközött él. Ezzel gyűlöletet terjeszt, mert úgy néz ki a dolog, mintha a kereszténységet negligálná és nem akarna a környezet kenyeréből enni és együtt élni vele. Ha pájeszt hord, meg szakállt, annál rosszabb! Ez csak az ellentéteket növeli és visszavonultsága csak gyűlöletet teremt. Nem szabad fentartani az évezredek exkluzivitást, az elzárkózottságot, mert ez csak gyűlöletet fakaszt.

A zsidó ne legyen vallástalan!

A vallástalan ember nem szimpatikus, mert nincs elég erkölcsi bázisa, a befogadó népek többsége szerint.

Ha nem vallásos és a feleség nem hord parókát, a férj nem ügyel a kóseriségre, akkor elfoglalják a helyeket a keresztény vendéglőkben és terpeszkednek a kávéházak és mulatóhelyek páholyaiban. Miért nem vonul vissza, miért él kiáltó, kifelé szóló, léha életet, folyton dörgölődik, meg-telik velük minden szórakozóhely. A zsidó tehát élvhajhász, tolakodó, szerénytelen és folyton csak a nem-zsidó népeket utánozza, azoknak hízeleg és közben nem lehet tőlük be-menni egy lokálba sem!

A zsidó ne tanuljon!

Van elég tanár, orvos, ügyvéd belőlük, minek még szaporítani a zsidó intellektuális osztályt, elfoglalják az összes szabad pályákon a helyet. Tele az ügyvédi kamara velük, meg az orvosi kar, meg a mérnökök is mind zsidók. Persze, ez nem olyan nagy munka, ez kényelmes életet jelent, ki velük tehát és nem szabad őket beengedni az egyetemekre! Az a lázas tanulmány, jellegzetes zsidó hiba, ki kell verni belőlük ezt az akaratot. Folyton, mindenütt zsidó, senkit sem hagynak ezeken a pályákon érvé-nyesülni.

A zsidó tanuljon!

Rémes egy nem-intelligens, egyszerű zsidó. Nincs intelligenciája, nem tud nyelveket, nem viszi a kultúrát előre, csak megmarad évezredek óta hirdetett maradi eszméi mellett. A zsidó hivatása, hogy tanuljon és tanítson.

A zsidó ne legyen kereskedő!

Van néhány ezer lei-ja, kiír egy cégtáblát és seftel. Persze ez könnyű kenyérkereset. Adok-veszek. Ez az élete, ez a könnyű (!!?) kenyérkereset az ideálja. Nem produktív foglalkozás, csak a mások nehéz munkájával fel-dolgozott vagy megtermelt javait közvetíti. Kereskedőnek lenni, az a „könnyű“ zsidó foglalkozás!

A zsidó ne legyen ősfoglalkozású!

Parasztnak menjen ki a falvakba? Földet műveljen és eke mellett hat ökröt hajtson? Hát már az ősi földet sem hagyja nyugton? Hát már oda is betolakszik? Miért nem marad városi lakos, már a faluban is inficiálja jelenlétével a levegőt? Persze gépekkel vet és arat, belterjes gazdálkodást akar, többet akar termelni. A telhetetlen! Itt is destruktív! Itt is forradalmat akar!

A zsidó ne legyen bankár.

Ősi zsidó foglalkozás az uzsora. Ezt szereti. Nem dolgozni, csak a pénzt megfiadztatni. Uzsorás, uzsorás, uzsorás! Ez a zsidó! Miért legyen bankember? Tisztességesebb foglalkozást nem tud?

*

Azután folytathatjuk emígy:

A zsidó *ne* legyen szerény. Mert akkor elhúzzák a port a hátán. Tanuljon meg harcolni, vívni, fess, erős, kisportolt legyen. Birkozó legyen! És akkor?

Akkor gyűlölni fogják, mert ők a világ legjobb vívói és legjobb birkozói! Inkább intellektuálisabb szórakozást üzzön. Sakkozzon. De hiszen akkor a világ legjobb sakkozója!

Vallja magát magyarnak, németnek, románnak, töröknek, spanyolnak?

Minden országban ahhoz tartozónak, amely nép között él? De ez nem segít, mert ezt is elvitatják tőle, alapos érvekkel!

Legyen zsidó!

De ha önérzetes, büszke zsidó, minden meg van oldva? Ne legyen hát zsidó se!

Hát mit csináljon, mit tegyen, hogy mégis szeressék? Milyen foglalkozást válasszon? Hogyan viselkedjék? Mit csináljon? Gazdag legyen vagy szegény? Vallásos legyen vagy vallástalan? Tanuljon vagy maradjon analfabéta? Kereskedő legyen vagy paraszt? Bankár legyen, magyar legyen, vagy zsidó, vagy hottentotta?

Mit csináljon, hogy élhessen? Mit? Hogy szeressék és elismerjék, hogy végre valamit jól is cselekedett?

*

Venne talán minden zsidó a vállára egy ásót és kapát, ásna magának egy sírt, jó mélyet és feküdne bele és várná a megváltó szép halált?

És ha ez bekövetkeznék, szép csendesen szerényen magára húzná a földet és feküdne jeltelenül, összehúzódva, csendesen — nem tolakodóan — amíg jön a Messiás?

Ha így tenne, úgy gondolom, meg lennének vele elégedve! Vagy esetleg azt mondanák:

Lám, ilyenek ezek a zsidók! Olyan szenzációt spekulálnak ki, hogy tele van velük minden ujság. Biztosan ebben is van valami turpisság. Talán ezzel is valami rejtett céljuk van? Mit lehessen tudni?...

Leitner Zoltán.

ZSIDÓ HUMOR

RABBI KOPPEL REICH SZÁLLÓIGÉIBŐL.

„HALLGATNI ARANY...“

Minden évben Ádár hó hetediké alkalmából nagy gyászbeszédet szokott tartani, megemlékezve az év halottjairól. A Chevra Kadisa ősi tradíciót követve, három aranyat szokott neki tiszteletdíjül küldeni. A legutóbbi Ádár havában már gyengélkedése miatt nem tarthatott gyászbeszédet. A Chevra azonban most is elküldte a szokásos három aranyat. Mikor Rabbi Koppel Reich ezt kézhez vette, mosolyogva szólt a főtitkárhoz: „Mégis csak igaz a közmondás, hogy *hallgatni arany*“.

„REPÜLNEK ÉS SZALADNAK...“

Sussmann rabbi idézte templomi gyászbeszédében, apósának koporsója előtt a következő szellemes bibliamagyarozatát:

„És akik az Urban reménykednek, változtatják erejüket, magasba szárnyalnak mint a sasok, járnak és nem fáradnak el, szaladnak és nem lankadnak el“ — Így szól a próféta. Csodálatos az ellentét: Szárnyalnak és szaladnak! Vannak emberek, akiknek van érzékük az ideális értékek iránt, de a földi valóságokban nem tudnak eligazodni. Vannak viszont, akik kitűnően értik, hogyan kell az emberekkel bánni, de a magasabb szárnyalásra szellemük nem alkalmas. Ezért emeli ki a próféta az Ur reménykedőinek jutalmául: hogy változtatják az erejüket, ha kell, szárnyakat vesznek fel mint a sasok és repülnek és ha a földön kell járniok, a realitások világában, akkor is megtalálják a helyes utat és nem lankadnak el... (A bibliai verset egyébként Sussmann rabbi ilyen értelemben a boldogultra alkalmazta.)

MINDENKINEK ADÓSA...

Rabbi Braun Izrael, volt hallei rabbi és most a pesti „Torasz Cheszed“ rabbija meséli:

Még Verbóban tanítványa volt Rabbi Koppel Reichnak, aki a kis községben szép jesivát tartott. Jövedelmének túlnyomó részét talmudistáinak támogatására fordította és ha a sovány hetifizetés már elfogyott, kölcsönvett a cedoko-perselyből és azt osztotta szét növendékei között. „Tudjátok, mért veszek kölcsön a perselyből és nem a híveimtől? — magyarázta egyszer tréfásan. — Mert úgy megsértődnének a híveim, miért veszek azoktól és nem ezektől? Így azonban, a cedoko-persely az egész községé és így egyformán adósa vagyok mindenkinek...“

JÁKÓB ÉS JÓZSEF.

Tavaly nyáron Patai József meglátogatta két fiával együtt Rabbi Jakob Koppel Reichot a Városmajor Szanatóriumában. Az ősz mester valóban úgy ült ott a sátorban, mint ahogy Jákób patriarchát képzelettel el a fantázia. És a kilencvenkét éves aggastyán rögtönözve, a két névre gondolva, mosolyogva szólt:

— Én is mondhatom most, mint Jákób atyánk Józsefhez: „Nem gondoltam, hogy látom arcodat és ime megmutatta nekem az Ur a gyermekeidet is...“

(És R. Koppel Reich átadta a *Múlt és Jövő* számára a *י"ב* sírjának fotografiáját, amelyet éppen egy Holleschában járt tanítványától kapott és az agg mester *szemüveg nélkül* olvasta el a láthatatlanságig parányi betűs, elmosódott ódon sírfeliratot.)

BEÉRKEZETT KÖNYVEK.

— A művek ismertetésére legközelebb visszatérünk. —

„Liflagoth Jisrael Behungaria.“ A magyarországi zsidóság pártharcainak történetéhez és kettészakadásának megvilágítása. Irta: I. J. Grünwald, a magyarországi származású kolumbusi rabbi.

A csanádmegyei zsidók története. Irta: dr. Kecskeméti Armin. Kiadja a Csanádmegyei Könyvtár.

Szabó Imre: Az új Balkán. Utijegyzetek öt Balkánországból. Kadima kiadása, Cluj (Kolozsvár).

Temesvári rabbik a XVIII. és XIX. században. Részen kiadatlan kútfők alapján írta: dr. Singer Jakab Temesvár gyárvárosi főrabbi.

Prof. Dr. M. I. Grozinger: Geschichte der jüdischen Philosophie und der jüdischen Philosophen von Moses Mendelssohn bis zur Gegenwart. Berlin Philo-Verlag.

Moses Mendelssohn Ausstellung. Preussische Staatsbibliothek, Jüdische Gemeinde Berlin.

Ignaz Gábor (Budapest): Der hebraische Urrhythmus. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 52. Verlag von Alfred Töpelmann in Giessen.

Oscar Neumann: Flucht aus der Zeit. Neue Verse. Bratislava, 1929. C. F. Wigand Verlag.

Évkönyv. Kiadja az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat. Szerkesztői: dr. Szemere Samu, dr. Hevesi Ferenc társulati titkár közreműködésével. 1929.

Josué Jéhouda: Le Royaume de Justice. Roman d'un chevalier Juif. Preface de André Spire. Paris. Aux Editions du Mond Nouveau 42. Boulevard. Raspail 42.

Dr. Max Weiss: Bibliographie der Schriften D. M. Kayserlings. Budapest Verlag Magyar Zsidó Szemle. 1929.

Nachum Szokolow: Baruch Spinoza uzmanó (with Illustrations) London.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

DR. GLÜCKSTHAL SAMU. Nem kereste az ünneplést. Sőt kereste a módját, miképen kerülhetné el. De ez nem sikerült. És talán ez eddig az egyetlen lépése Glücksthal Samunak, amely nem járt sikerrel. Kénytelen volt meghódolni a közhangulat előtt, a felekezeti életen kívül és belül is utat engedni egy olyan ünneplésnek, amely kevés magyar zsidónak jutott osztályrészül. Kelletlenül fogadta a dicséretnek kicsordulását, de végül mégis csak megilletődve kellett látnia a tiszteletnek és szeretetnek megnyilvánulását. És szíve mélyéig elrészélyülve válaszolt barátainak, híveinek, a hitközség tisztviselőinek és tantestületeinek, akik ebben az ünneplés órában mind őszintén együtt éreztek vele. És ez a kifakadt együttérzés bizonyára új alapja lesz a jövő harmonikus együttműködésnek.

ארטה כשר

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben **k a p a t ó**.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.

Telefon: József 461-91, 92, 93, 94.

INNOXA
LABORATORIUM
PÁRIS
KÉSZITMÉNYEI

AZ ARTS
DECORATIFS
1925 ÉVI
KIÁLLÍTÁSÁN
ARANY-
ÉREMMELEL
KITÜNTETVE

INNOXA-TEJ

Az Innoxatej az érzékeny arc bőr számára a szappant pótolja. Még a legjobb szappan is zavarokat idézhet elő az érzékeny arc bőrön. Különösen oly hölgyeknek ajánlható az innoxatej akik állandóan használnak pudert, rouget vagy festékeket.

Az Innoxatej hatását kiegészíti az

INNOXA-MOUSSE CRÉME,

mely a legkönnyebb nappali krém és puder alá a legkiválóbb.

Kaphatók minden jobb szaküzletben.

Vezérképviselő:

KANITZ IVAN ÉS TARSÁ BUDAPEST, IV.

A KÜLFÖLDÖN TANULÓ MAGYAR DIÁKOK ÜGYE. Fontos diáksegítő ügyekben tartott ülést a Központi Zsidó Diáksegítő Bizottság elnöki tanácsa. A Budapesttől távol levő báró Kohner Willy helyett dr. Párkány Frigyes kormányfőtanácsos vezette a tárgyalást s tolmácsolta az elnök üdvözlését. Ezután tudatta, hogy megalakult a hölgybizottság s a végrehajtóbizottság. Majd Fellner Leó ügyvezető elnök számolt be az akció múlt évi működéséről. Dr. Alapi Henrik, dr. Hajdú Miklós, dr. Deutsch Ernő, Kaszab Elemér, Rosenberg Sándorné s Arányi Ignác hozzászólásai után, az elnöki tanács megállapodott az új tanévben szükséges teendőik dolgában és fontos határozatokat hozott az akció fejlesztése ügyében. Egyben meleg köszönetét fejezte ki az elnökségnek céltudatos, kitartó és eredményteljes munkáért. Lelkes ovációkban részesült dr. Párkány Frigyes, aki ez alkalommal először elnökölt az akcióban s osztatlan nagy elismerés mellett vezette az ülést.

DR. DEUTSCH ZSIGMOND AJÁNDÉKA A HITKÖZSÉGNEK. A pécsi hitközség mindig áldozatkész elnöke, aki a zsidóság iránti lelkesedésében tavaly télen bejárta Erec Izraelt és elragadtatással beszél a Szentföldön tapasztalt zsidó örökifejtségről, közölte dr. Wallenstein Zoltán főrabbiával, hogy házassága 25-ik fordulójára alkalmával díszes koronával szeretné felékesíteni azt a törőt, amelyet 35 évvel ezelőtt, szülei ezüstlakodalma alkalmából ajándékoztak a gyermekek a hitközségnek. A főrabbi örömmel fogadta dr. Deutsch Zsigmond elnök kegyeletének ilyen fölemelő megnyilatkozását s a kiállításba is beillő, tíz ígés köztáblával és csengettyűkkel ékes, pompás, hatalmas ezüst koronát megindítóan gyönyörű felavató beszéd kíséretében tette rá a családi törőre. A zsidó szívet glorifikáló avarásában kegyelettel hódolt a szülők, Deutsch Adám és neje emlékének s például állította hívei elé a fiai hűség ilyen megnyilatkozását.

Blumberg József, nyíregyházi fakereskedő életének 80. évében elhunyt. A boldogult nagy héber tudással rendelkezett és szabad idejét zsidó tanulmányoknak szentelte.

A „Mult és Jövő“ kulturestjeinek sorozata, amely tavaly Patai József gyásza miatt egy évre megszakadt, az idén újra folytatódik a régi tradíció jegyében, amely ezeket az estéket mindenkor művészi életünk kimagasló eseményei közé emelte. Az ideai program is új művészi értékeket fog bemutatni. Az interpretálók között az előkelő fővárosi művészgárdán kívül meghívtuk a legkiválóbb bécsi előadóművészek egyikét, Margarethe Bachot, aki mint Beregi Oszkár tanítványa indult útnak és finoman felfogott bibliai szavataival európai sikereket ért el. A M. kir. Operaház tagjai közül közreműködnek Halász Gitta, Budanovits Mária, a két ünnepelt művésznő és az Operaház nagyjövőjű fiatal tagja, ifj. Ney Dávid, akiben a felejthetetlen néhai Ney Dávid tér vissza. Forrai Juliska és Somlyó István, a Víg-színház kiváló művésze zsidó költőkből adnak elő, Hegedüs István orgonán, Deutsch Rózsi zongorán mutatnak be új zsidó kompozíciókat, Donáth Ede karnagy vezetése alatt az OMIKE-dalárda pedig szombati énekeket és keleti dalokat ad elő. Jegyek kaphatók a „Mult és Jövő“ kiadóhivatalában, Budapest, VI., Révay-utca 14. sz.

MEZEY FERENC SIREMLÉKÉNEK FÖLAVATÁSA országosan megnyilatkozó kegyeletes ünnepség keretében ment végbe. A gyászénekek után dr. Fischer Gyula pesti főrabbi, báró Kohner Adolf, az Országos Iroda elnöke, Gerlóczy miniszteri tanácsos, a kormány képviselője, dr. Endrey Henrik, a Chevra Kadisa igazgató-főtítkára méltatták Mezey Ferenc, a zsidó intézmények körül szerzett halhatatlan érdemeit.

KISS ARNOLD UJ NOVELLA-CIKLUSA A MULT ÉS JÖVŐBEN. A kiváló költőpap, akinek írásaiban annyit gyönyörködik a *Mult és Jövő* olvasótábor, a következő számtól kezdve új novella-ciklust kezd „Az őszi haraszt muzsikál“ címmel, melyben gyermekkori emlékeit, a zsidó élet érdekes alakjait és jeleneteit rajzolja meg, a tőle megszokott derűs humorral és melancholikus őszi napfényel. A ciklust egységes fonal fűzi össze, de minden egyes darab külön önálló novella lesz.

KOMOR ARNOLD ny. miniszteri tanácsos, a szolnoki izraelita hitközség kiváló elnöke lakását Budapestre helyezvén át, tiszttségéről lemondott. A hitközség képviselő-testülete rendkívüli gyűlésében vett búcsút elnökétől. Dr. Heves Kornél főrabbi a maga, a hitközség tisztviselői, tan-testülete és alkalmazottai nevében búcsúztatta, az előliároság nevében dr. Csató Dávid alelnök, a képviselő testület s a hitközség tagjai nevében dr. Mandel Sándor, a Szentegylet nevében Rosenzweig Ede elnök, a Nőegylet nevében dr. Krausz Lajosné elnök és a Leányegylet nevében dr. Halász

Külföldi
világmarkás
zongorák.
Pathé
Olotonal
élő hang-
beszélő
hangszer,
ORGONA,
Harmonium
Réz- és
fafuvós
hangszerek,
Jazz-Band
felszerelések,
Hegedűk.

Sándorné elnök búcsúztak a kedves jó baráttól, a nemes pártfogótól. Az Ő működése alatt a szolnoki hitközség országos tekintélyt szerzett. Az iskola régi nivóját még magasabbra emelte, Talmud-Thóra iskolát létesített s a középiskolai ifjúságot zsidó önképzőkörbe tömörítette s legutóbb alakult meg a zsidó legényegylet is. Nem volt oly helyi, vagy országos felekezeti kulturális, vagy jótékonyági akció, melyért nem emelte volna fel legelsőknek szavát. A díszközgyűlés után a Nemzeti Szálló éttermében 200 terítékes bankett volt, melyen dr. Török Lajos táblabíró, dr. Hasznos József a helyi Diáksegítő Bizottság elnöke, dr. Schwartz Sándor, dr. Ungár Aladár, Gróf F. Gyula, dr. Leitner Sámuel és Reichhart Miksa középiskolai hitoktató méltatták Komor Arnold érdemeit, mely felszólamlásokat Komor Arnold a tőle megszokott szerénységgel köszönt meg.

ISRAEL BELKIND.

Ott tanyázott a bádogbarakban, Kanaán-hegyén, az árvákkal, kiket az orosz pogromokból kimentett, hogy új életet kezdjenek őseik földjén. Együtt énekelt, tanult, dolgozott velük és együtt nőtt a lelke a kicsinyek növekedésével és oly gazdagnak érezte magát a szegénység és nélkülözések közepette is. Két ízben járt Budapesten is. Egyszer a Kisneff-pogrom árváinak ügyében, egyszer meg a „Haméir“ című folyóirata érdekében, amellyel a Szentföld kultúrájának egyik úttörőjévé lett.

RADION

egymaga mos!

Gyártja:

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár — Olajipar
részvénytársaság

Telefon: J. 461-94*

Budapest, VII, Erzsébet-körut 6.

Jól alszik, ha PILAVIN fenyőfürdőt használ

OSVÁTH ERNŐ

Tragikus végzet üldözte ezt a nemes embert és művészt egész életén át. Művésznak, alkotónak készült és „megtették kertek őrzőjének és saját kertjét nem ápolhatta“. Szerkeszteni, korrigálni, tördelni és adminisztrálni, mikor lelke alkotni vágyott. És a halál mintha folyton leselkedett volna az ablakán. Először feleségét, majd éveken át szenvedő egyetlen leányát vitte el. És ő önként nyitotta meg az ajtót a maga számára, hogy elköltözzék egy világba, ahol talán álmai teljesülését várta a nagy álmódzó, aki révedező szemekkel járta az élet göröngyös útját.

A VIVÓ ÉS ATLETIKAI CLUB KULTURESTÉLYE.

A VAC 1929 november 7-én kezdi tradicionális csütörtöki kultúrestélyeit a Club helyiségében (Budapest VI., Teréz-körut 7, Központi Demokratakör). — A megnyitó-estély programja: 1. Elnöki megnyitó: tartja *dr. Bródi Ernő* elnöki tanácsstag. 2. *Dr. Grossmann Zsigmond* főrabbi előadása a zsidó sportról. 3. Ének: *Somogyi Olga* operaénekesnő. 4. Szavaltat: *Réb Miklós* előadóművész. 5. *Singer Ibolyka* hegedűművésznő. 6. Záróbeszéd: *Klein Elek* elnök.

HALÁLOZÁS. *Reich Sámuel* tanár, a VI. kerületi cionista csoport elnöke, október 10-én, rövid betegség után elhunyt. Temetése nagy részvét mellett ment végbe. A sírnál a hitoktatók nevében *Fischer Vilmos* rabbi és a cionista szervezet nevében *dr. Ostern Lipót* elnök búcsúztatta meghatóan.

Súlyos csapás érte *Krása Jenő* nagykanizsai földbirtokost, nemes gondolkodásáról ismert neje 40 éves korában elhunyt. Előkelő, kiterjedt család gyászolja.

* A RIMAMURÁNY—SALGÓTARJANI VASMŰ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG igazgatósági ülése az előterjesztett 1928—29. évi mérleget jóváhagyta. Az üzletév nyeresége 3.423.545 P 41 fillér, az előző évi 2,917.307 P 97 fillérrel szemben

SUTÓPOR A LEGJOBB!

A PARFÖMÖK-KIRÁLYA,
A NŐK-IDEÁLJA
KAPHATÓ MINDEN JOBB SZAKÜZLETBEN
VEZÉRKÉPVISELET: KANITZ IVÁN ÉS TÁRSA, IV. GERLÓCZY-U. 11

EGY TEMPLOMELŐLJÁRÓ ÜNNEPLÉSE. A Pesti Izr. Hitközség Fiúárvaháza templomának új előljáróját, *Fürst Györgyöt*, a Rimamurányi R.-T. vezérigazgatóját meleg ünneplésben részesítették az egyik szombati istentisztelet alkalmából. *Dr. Schmelzer Izsák*, az árvaházi templom rabbi megkapó szépségű szavakban méitatta az új templomelőljáró hithűségét, a zsidó vallás és felekezeti érdekekért való odaadását. A zsidó gimnázium templomában ő volt a chaszan *Brésith*, míg *Glücksthal Samu* chaszan Tóra volt.

PORÓCHESZ-AVATÁS. Az Aréna-úti templomban megkapó ünnepség keretében avatták fel Roshasonó első napján *Friss Zsigmond* gyáros és neje, *Glaser Ella* nőegyleti elnökasszony gyönyörű ajándékait: egy fehér selyemporócheszt, oltárterítőt és tóráköpenyt. *Dr. Weisz Miksa* pesti rabbi megkapóan szép beszédben avatta fel a nemes ajándékozók gyönyörű adományát.

THÓRA-AVATÁS A ROMBACH-UTCAI NAGY-TEMULOMBAN. Lélekemelő ünnepséggel avatták fel Szimchasz-Tóra napján az új Tórárt, amelyet *Deutsch Adolf* fővárosi nagykereskedő iratott és ajándékozott a Rombach-utcai templom számára. Egyben felszerelte gyönyörű klékdésszel és művésziesen hímzett Tóráköpennyel is. Az avató beszédet *dr. Fischer Benjamin* főrabbi mondta, akinek nagyhatású magasszínvonalú fejtegetéseire legközelebb visszatérünk.

* PATKÁNYOK, EGEREK, MEZEI EGEREK TÖKÉLETES KIIRTÁSÁRA legjobban ajánlható a „Ratinol“ irtószer, mely fertőzőbetegségeket plántál az illető állatfaj közé és gyökeresen kiirtja. Ugyanezen cég „Russin“-féle sváb, ruszni, csótány, hangya stb. irtóanyagot is készít. Napiárban utánvétellel szállítja: „Ratinol“ Laboratórium, Budapest VII., Murányi-utca 36. szám.

Keleti szőnyegek ✿ antik bútorok ✿ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART“ Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59

Transitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Német- és Svédországba.

JUGOSZLÁVIAI LEVÉL.

Miként mindenütt, dúló viharként száguldott végig Jugoszlávián is a palesztinai vérengzés fájdalmas eseménye. Komoly, mélységes volt a feljajdulás is százszorosán fájó a gondolatok lázongása, hogy ezek az események éppen Palesztinában történhettek. Kirajzolódott újra élesen a kérdés, milyen lesz a jövő? Hoz-e változást, hoz-e békét? Belgrád, Ujvidék, Zágráb rendkívüli közgyűléseket hívtak össze. Ujvidék országos zsidó közgyűlés összehívását tartja szükségesnek. A nemrég lezajlott gyűlésen kimondották egy 10% hitközségi pótdó kivetését, mely gyorssegélyül szolgál a vérengzés áldozatainak. Ezenkívül országos gyűlést rendeznek. Zágrábban eddig 350.000, Ujvidéken 90.000, Szabadkán 50.000 dinár az eddigi gyűjtés eredménye.

Ismét gyarapszik a Vajdaság egy szép zsidó intézménnyel. Szabadkán, mint azt annak idején a *Múlt és Jövő* megírta, zsidókórház létesült, most Ujvidéken áll megvalósulás előtt egy zsidó aggokháza és árvaház felépítése, melyet teremtő nagy agilitással és igaz zsidó szívvel Hajós Gyula ujvidéki nagykereskedő indított meg. Több mint 500.000 dinár (tízezer dollár) gyűlt eddig össze készpénzben és rengeteg a természetben felajánlott adományok értéke. Ujvidék város tanácsa 60 öl területet ajánlott fel e nemes célra. Minthogy nagyszabású építkezéstről van szó és azt adosságmentesen akarják felépíteni, felhívással fordul az intézőbizottság úgy az itteni hitközségekhez, valamint ezúton az innen elszakadt hittestvérekhez, hogy adományaikkal segítsék e jelentős intézményt tető alá hozni. (Cím: Hajós Gyula, Novisad.)

A csáktornyai Chevra Kadisa ezidén ünnepelte 150 éves fennállásának évfordulóját. Ez alkalomból avatták fel az új zsidó temetőt. A Chevra Kadisa keletkezésének érdekes multját elevenítette fel a varasdi rabbi, aki elmondotta, hogy a régi följegyzések szerint Csáktornya Nagykanizsához tartozva, ott temettette el halottjait. Történt pedig, hogy a kanizsai rabbi összeveszett a hitközségével, kitért a vallásából és sok hányódás után Csáktornyára került — harangozónak. A zsidóság iránti gyűlöletének akként akart szabad folyást engedni, hogy a legelső alkalommal, mikor a szomszéd faluból zsidó halottat vittek át a községen, hogy azt Kanizsára vigyék, félreverte a harangokat, fel-lázította a lakosságot, hogy községe területén ne engedjen át halottat, mert a jég elveri termésüket. Célját el is érte, mert tovább nem vihették, hanem ott temették el és ez tette szükségessé, hogy a Chevra Kadisát megalakítsák. Jelenlegi elnöke: dr. Viola Vilmos, párját ritkító odaadással formálta át a temetőt, mely látványosságzámba megy még fővárosi értelemben is. Zsidó motívumokkal díszített kapu, márványoszlopokkal a „Codik-Hadin“-ház. Virágos ágyak, árnyas fasorok. És nincs különbség gazdag és szegény halott

között. Sorrendben kerülnek a halottak egymás mellé pihenőhelyükre; itt valóban le nem nézett szomszédja lehet egymásnak mindenki. „Nagy és kicsiny ott van“ — amint a szent Bibliában olvasható...

Fodor Dezső.

Szőrmebundák

készpénzárón, kedvező fizetési feltételek mellett

BODNÁR JÓZSEF

képesített szűcsmesternél

Budapest, V., Nádor-utca 15. Telefon: Aut. 212-79.

Javítások, átalakítások.

BRAUN TESTVÉREK

szűcsmesterek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány u. 1/b

Megóvó

(Zsidótemplommal szemben.)

intézet.

TELEFONHIVÓ: József 416-18.

Triznya-cipő

IV., Váci-utca 23. Telefon: Aut. 874-64

Butorvásárlók! Győződjék meg!

Cégünk
hármás jelszava: **LEG** - szebb!
- olcsóbb!
- megbízhatóbb!

HORN butorcsarnok, Wesselényi-u. 13.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi kelengyék, gyermek- és férfi fehér neműek. Intézeti és iskolafehéreneműk, ruhák, cipők, paplanok, matracok.

Kötött árak nagy választékban

Szépségápolásban Váradiné Pataky Arankavezet!

„Arany“ szépségápolási szereim és „Radyo“ szőrvesztőim a legjobbak. Hajszálak, szemölcsök végleges eltávolítása, utónyom nélkül. Ingyen tanácsadás és prospektus. — Olcsó bérletrendszer

Budapest, VII., Erzsébet-körút 8. I. em.

(Newyork palotával szemben.)

Telefon: József 436-81.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37 Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85. Telefon: József 302—37

SZIGETI GYULA.

Ötvenéves korában elhunyt *dr. Szigeti Gyula*, az újpesti áll. reálgymnázium tanára, a jeles klasszikus-filológus.

Nietzsche filozófiai elgondolásában a görög nép ismerte az élet szenvedéseit s hogy el tudja viselni a földi gyötrelmeket, megteremtette magának az olympusi istenek derűs, gondtalan világát. Szigeti Gyula, a görög kultúra tudós ismerője, a reális élet formáin belül tette láthatóvá az antik szellem alkotó szépségét és a valóság talaján formálta élővé a görögség lélekpihentető, napsugaras álmvilágát. Házának görög díszítményű, frizes falai között a boldog családi otthon szentélyes megaronjában idézte munkás perceiben Hellas szellemét s ennek a feleséges, hétgyermekes nyugodt körnek hangulatában nyerte vissza mindig Antaeus erejét, ha törte a sors, ha elhagyták vagy megtagadták. Már pedig megtagadták! De ő ember volt, hiuság nélküli és szerény, ki egy magaismerő bölcs nyugalmával

emelkedett a gyarló kicsinyességek fölé. És jogosan, mert görög szövegkritikai tanulmánya és irodalomtörténeti dolgozatai, mindenekelött pedig nagy műve, a görög szótár a magyar klasszika-filológiai irodalom igaz értékét jelenti. Mint tanár: negyedszázadnál hosszabb időn át elhajlás nélkül, következetesen, szívbe nemesített szilárdsággal állta őrhelyét a pedagógus pályán és telítette meg eszményi tartalommal mindennél magasabbrendű hivatását. Néhány éven át a pesti zsidó leánygimnázium növendékeit is tanítványainak tudhatta. És midőn távozott, Szigeti Gyula szemében egy könnycsepp, növendékei magatartásában pedig a ragaszkodás félre nem érthető megnyilatkozása jelezte, hogy Szigeti Gyulával nemcsak a tanár szakadt el az iskolától, hanem a zsidó ember is, akinek a zsidóság több volt, mint vallás: eleven valóság — élő kultúra.

Zsoldos Jenő.

HÁZASSÁG. *Schwarz Sándor* (Kosice) szeptember 15-én tartotta esküvőjét *Stern Hilda* úrléánnyal (Schweinfurt, Bayern).

Dr. Bernstein főrabbi leányának, *Esztikének* esküvője *dr. Blumenfeld Miklós* miskolci orvossal, igen díszes közönség előtt folyt le a nyiregyházi status quo izr. hitközség templomában. Az ifjú párt *dr. Bernstein* főrabbi eskette.

* A ZSIDÓ NŐ SZAKÁCSKÖNYVE minden háziasszonynak igazi barátja, tanácsadója egész életén át. A 380 oldalas, 1200-nél több kipróbált receptet tartalmazó, pompásan összeállított munkát alapos gondossággal és mindenre kiterjedő figyelemmel *Rosenfeld Mártonné Spán Aranka* írta. A nagyszerű munkából a mai gazdasági viszonyoknak megfelelően a legegyszerűbbtől a legkényesebb ízlést is kielégíthetően olcsón süthet-főzhet a háziasszony. A könyv útmutatója, segítőtársa minden asszonynak. Ezen most megjelent szakácskönyvről bérmentve küld részletes ismertetőt: *Erdős József* hirdetési irodája, Budapest II., Vitéz-utca 2.

A ZSIDÓ NŐ SZAKÁCSKÖNYVE

1200 kipróbált ételrecept, 380 oldal.

Nélkülözhetetlen minden háziasszonynak

A legkényesebb igényeknek is megfelelően o:th. kóser alapon összeállította és írta:

ROSENFELD MÁRTONNÉ.

Részletes ismertetőt bérmentve küld:

ERDŐS JÓZSEF hirdetési irodája

Budapest, II., Vitéz-utca 2.

KUFFLER ÉTTEREM

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-UT 39

Nyugati pályaudvar közelében.

Ujonnán átalakítva és megnagyobbítva

25 év óta elismert

Házi konyha • Polgári árak

Menü-rendszer, délben — este

Társasvacsorákat vállalok.

Tel.: L. 900—57.

Hajszálatokat arcról, karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrassy-út 38., I. em. (Párisi áruházzal szemben). »Miracle« hajeltávolítószert (e téren a legtükételesebb), valamint „Miracle“ szépítőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

Színházba járó nő csak Dr. Morisson szörtelenítőjét használja

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

„ESZROG.“ A szentföldi eszrogot épügy megrágmazzák, mint a szentföldi telepeseket. Először azt híresztelték róla, hogy nincs csücske, „pitem“-je. Könnyű volt meggyőződni róla, hogy a mai szentföldi eszrognak jól kifejlett a „pitem“-je és minden tekintetben megfelel a Sulchan Aruch előírásának. Sőt, egészen bizonyos, hogy a Sulchan Aruch szerzője, Rabbi József Karo, aki Cafetben élt, csakis a szentföldi eszrogot vehette mintául, amikor a szépségeit leírta. És a Tórában sem olvassuk, hogy „vegyétek szép fa gyümölcsét — Korfuból“. Lebovics József, mágócsi főrabbi találóan idézi *Majmonides* magyarázatát, mely szerint az ünnepi csokor értelme az, „*hogy kedvessé tegye és becézze Erec Jisrael termését*“. Tehát világos, hogy teljesen célt téveszt az, aki görögországi eszrogot részesít előnyben. Sőt a Sulchan Aruch „Órach Chajim“ 649. sz. a „Ture Zahav“ idézi a „Levust“, aki szerint a görög eszrog egyáltalában *használhatatlan*, mert oltott citrommal vagy narancssal, ami a Tóra szerint tilos. A „Ture Zahav“ csak annyit enyhít a tilalmon, hogy használható, de *nem szabad reá brochot mondani*. A kovnói gaon, R. Jicchok Elchanan *Spektor* 1776-ban nyílt tilalmat hirdetett a görög eszrog ellen és *150 orosz és lengyel nagy rabbi csatlakozott az iszurhoz*. Később a görögök egyideig abba hagyták az oltást, de a mai görög eszrogok mindenképp *az oltottak ivadékai* és ezért R. Efrajim Reinard 1892-ben a görögországi zsidómészárlás után megjelent „Harc Istenért Amalék ellen“ című művében a görög eszrogot „mamzer“-nek mondja, mely „nem jöhet az Ur gyülekezetébe“. Ma pedig már egyáltalán senki sem ügyel a görögökre és azt teszik, amit akarnak. Ellenben a szentföldi eszrogok termelői a legorthodoxabb rabbi, *Chajim Sonnenfeld* felügyelete alatt végzik a termelést, a termésből *tizedet* adnak kohanitáknak, levitáknak, szegényeknek, a termelés haszna pedig a Szentföld telepesei és nem zsidógyűlölő görögöké. A szaszovi cadik szerint a legcsúnyább szentföldi eszrog is szebb, mint a legszebb görög! — Amaz magával hozza a Szentföld bibliai levegőjét, ebből meg pogány görög szellem árad, amely elferdíti a zsidó szemet, hogy úgy nézzévizsgálja az Ünnepe szent gyümölcsét, mint a görögök nézték Vénus formáit és nem a zsidó szépségkeresés alázatával, amely mindenben a lényegét kutatja. Egyesek még *nagyítóüveggel* is keresik a formahibákat, holott a Sulchan Aruch

SIRKÓ

és építési anyag
Löwy-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)
TELEFON: AUT. 515-81.

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

NEIGER נשיא ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek.

Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

világosan megmondja, hogy csak az hiba, ami *feltűnik* a szemnek, de *kutatni* hibát nem kell. Dr. Fischer Benjámint, pesti főrabbi egyébként helyesen megállapította, hogy a közönség a szentföldi eszrogban is a görög formákat keresi, holott éppen a szentföldi eszrog igazán „toronyalakú“ „kemigdal“ és amit egyesek hibás növésnek gondolnak, az az igazi szépsége, keleti értelemben. Mindenesetre lehet az eszrogot idegen oltás nélkül is nemesíteni. És Löw Immánuel főrabbi, aki mint botanikus is világhírű, felajánlotta, hogy ellátja ebben az irányban jótanáccsal a Szentföld telepeseit. De ahhoz, hogy a termelés eredményes legyen, szükséges, hogy a világ zsidósága valóban felkarolja Erec Jisrael ünnepi gyümölcsét és ne engedje, hogy a görögök kihasználják a zsidó ünnepeket. Ha a zsidóság teljes eszrog-szükségletét a Szentföldről fogja beszerezni, hatalmas eszrogligetek fognak virulni Erec Jisraelben és sok zsidó telepes találja bennük megélhetését.

HUMENE. A Kaszab-klinikán ambulatórium van, amelyben minden betegnek nyújtanak gyógyulást. Fekvő-beteget ott nem vesznek fel.

Komáromi Harisnyaház

Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 14. szám

Selyem- és angolgyapjú harisnyák,
divatpulloverek, finom tricotárúk.

Olcsó árak!

CSILLÁROK

selyemlámpaernyők
írókészletek
ajándéktárgyak
és Világítás Rt.

VILLANY

körték
főzők
vasalók stb.

BUDAPEST, VII. ERZSÉBET-KÖRUT 41
(Royal-szálló mellett, Dob-utca sarok)

A Keren Kajjemeth Lejiszráél

a zsidó nép filléreiből összegyűlő alap s az a hivatása, hogy

Erec-Jiszráél földjét a zsidó nép örök tulajdonául megvásárolja.

A K. K. L. az általa vásárolt földet egyeseknek el nem adhatja, hanem örök bérletként bocsájtja azt a telepesek rendelkezésére.

Tevékenysége általában a következő ágazatokat öleli föl:

- 1. Földvásárlás.** Több mint 300.000 Dunam arab föld került vissza az Alap útján főleg az utolsó 10 év alatt a zsidóság tulajdonába
- 2. Talajjavítás.** Hatalmas mocsárterületeket csapolt le eddigelé az Alap és ez által nemcsak telepítésre tette azokat alkalmassá, hanem nagyban hozzájárult az ősi föld maláriamentesítéséhez.
- 3. Erdősítés.** Ujra dúslombu erdőket varázsol a régi tejjel-mézzel folyó Kanaán elkarsztosodott hegyeire. Eddigelé kb. 1 millió fa lett elültetve a különböző zsidókolóniák mellett.
- 4. Vizellátás.** Mintegy 22 zsidó kolónia kapott az utolsó tíz év folyamán vízvezetékét.

Ismeri-e a Keren Kajjemeth kis kék perselyeit?

Ezeknek a kis perselyeknek filléres eredményei teszik lehetővé az Alapnak, hogy korszakos munkáját végbe vigye. Ha csak 5 fillért dob naponta a perselybe, 15 pengővel viszi előre az év folyamán a nagy kolonizációs munkát. Ne mulassza tehát el, hogy még a mai nap folyamán egy perselyt kérjen magának s legyen gondja rá, hogy barátai, ismerősei hasonlóképpen cselekedjenek. Az összes adományok hirlapilag nyugtáztatnak.

Forduljon

**A MAGYAR ZSIDÓK PRO-PALESZTINA SZÖVETSÉGÉNEK
KEREN KAJJEMETH LEJISZRÁÉL OSZTÁLYÁHOZ
BUDAPEST, VI., KIRÁLY-UTCA 36. SZÁM**

SIRKÖVEK

Sirkölebontást és újra felállítást garancia mellett jutányosan vállalunk.

Tekintettel arra, hogy novemberben újra elhurcolkodunk, költségmegtakarítás végett leszállított áron árusítunk.

PFEIFER ÉS HESZKY

KÓFARAGÓMESTEREK SIRKÓRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75-71. Ideiglenes városi üzlet:

Budapest, IV., Károly-körút 26. Gerlóczy-utcai oldal

TELEFON: Automata 374-71.

RUHÁJA ÚJ LESZ

FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST

BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
(Átjáróház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut 802 22.

J. WOHLSTEIN

NEMZETKÖZI SZÁLLÍTÁSI VÁLLALAT
SUBOTICA

Foglalkozik a szállítás minden nemével.

Megnyilt

Hoffmann

egyetlen elegáns **בשר ברמה** étterme.

Budapest, VI., Révay-utca 2/a. alatt.

(Ingatlanbank palota.)

Elsőrendű elismert konyha.

Menü-rendszer. Lakodalmak és egyéb ünnepélyek rendezését vállalom házon kívül is.

„KULATÁR” művészi sarkó-vállalat

Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.

TELEFON: József 321-60.

Amputáltaknak megváltás

Az A. A. MARKS féle amerikai
gummilábfejes

műláb a legfőbb
letesebb!

Törés kizárva Zajtalan puha éskényelmes
járás. 10-15 évi tartósság mellett.

Magyarországi egyedüli gyártója:

Szikla D. orvosi mű-
szergyáros

Budapest, VIII., Rákóczi-ut 19.

(Uránia Színház mellett.) Telefon: József 421-15
Kérjen prospektust

GYENES ANTAL

SZERELŐMESTER

DEBRECEN, ARANY JÁNOS-U. 27.

Alapítva 1905.

TELEFON 937.

Kitüntetve 1926.

Készít: Modern fürdőszobákat, angol clo-
setteket, fagymentes udvari kutakat, mosó-
konyhai, fodrászi, vendéglői, szállodai hideg-
és meleg vizet szolgáltató berendezéseket.
Kis és nagy lakások, iskolák, várótermek, moz-
gószínházak, üzletek legideálisabb központi
melegvíz fűtésberendezéseit. — Mintaraktár
mindenkor megtekinthető. — Tervezés, költ-
ségvetés vidékre is díjtalan.

Orth. kóser

NISZEL étterem

Budapest, VII.,

Rombach-utca 16.

Elsőrangú konyha.
LAKODALMAK.

Előfizetőnek nagy kedvezmény.
Alkalmi vacsorák, külön termek.

Menü-rendszer.
OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Zongorát legolcsóbban
REMÉNYINÉK
VI. Király-utca 58

PATKANYT, EGERET, MEZEI EGERET csak
„RATINOL”
Svábogarat, csótányt, rusznit, hangyát
„RUSSIN”
irt gyökeresen! Más állatra, emberre
veszélytelen! — Napiárban szállítja:
Ratinol Laboratorium. Bpest, Murásvi-u. 36

SIRKÖVEK

(סרקוב) és márványárak

SCHIEFFBLATT MÓR

Budapest, VI., Laudon-utca 5. sz.

(A Pesti Chevre Kadisa mellett) Telefon: 978-46

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körut mellett

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SIRKÖGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1-3.

Tervrajzok díjtalanul. Telefon: Aut. 246-74

Lakások és egyes butorok
poloska- vagy molyirtását

CIÁNNAL

teljes felelősséggel. ■ Szőnyegek
tisztítását, megőrzését, javítását
a legjutányosabban vállalja

FISCHER GYÖRGY LÁSZLÓ

vacuum és cián vállalata 12-2

VI., Reitter Ferenc-u. 19. Telefon: L. 978-83

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Fürth A. Marcel

lakástakarító és téregirtó vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/b.

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465-78.

Celkiismeretes munka. ☉ Prima referenciák

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-müsterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856-32.

SIRKÖVEK

TELEFON:

J. 414-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkóraktárában

Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

Tisztelettel értesitem barátaimat és
a tisztelt közönséget, hogy

a **FRANKEL-féle**

Rombach-u. 12. orth. **כשר** vendéglőben

az üzletvezetést átvettem.

Budapest.

Hartstein Vilmos

volt debreceni vendéglős.

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és diszító

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 9. SZÁM

(Vilmos császár-út mellett).

Készít:

egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
valamint javításokat és átalakításokat.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai

magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424-47.

SIRKÖVEK BUDÁN,

Margittánál, 59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben
Szombaton és ünnepnapon zárva.

ŐSZI CIPŐK

Antilop és kigyó

a nagy divat!

Abbé forma kedvelt!

Abbé-cipő világos drapp ..... P 17-80
Lakkcipő pántos ..... P 17-80
Kigyó-cipő ..... P 27-60

Intézeti és iskola-cipők, férfi- és nő-cipők
nagy választékban!

GULIWER CIPŐHÁZ Rákóczi-út 1

EZÜST diszműárú,
evőeszközök
gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

Figyelem!

Jól, olcsón és ízletesen étkezni
csak a **Holländer-féle**
orf. כשר **vendéglőben**
lefel, VI., Király-utca 14. szám
jűlszini balra.

Előfizetők kedvezményben
részesülnek

Avivák, Barissziák
összejöveteli helye

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSEKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA

BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18-20.

Ami a szülőket legjobban érdekli!
Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA

Budapest, VI., Király-utca 18

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

מספרים מליתים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.
Héber könyveket legmagasabb árbán vesz

MÜLLER Könyvkereskedő, Laudon-utca 2

CSÁNGÓ HENRIK
BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403-45

A cím fontos! Flókdizlet nincs! Hasonnevű céggel nem azonos

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328-14.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבית

ADLER J. sirkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombaton és
ünnepnap zárva.

ERDŐDI-NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST
VI. VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-32

Callárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos lámpakészülékek gyári árakon. Kedvező üzleti feltételek

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay ucca 14.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára